

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Carmen Maantoa

**Naiste pudruriitus Leesoja hiies kui ajalooliste naistepidude traditsiooni sümboolne
konstruktsioon uue vaimsuse ja maausu kontekstis**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Ergo-Hart Västriik

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
Teema valiku põhjendus.....	3
Töö eesmärk ja uurimisküsimused.....	4
Uurimismetoodika.....	4
Töö ülesehitus.....	5
1. TRADITSIOON.....	6
1.1. Traditsiooni mõiste ja selle muutumine.....	6
1.2. Traditsioonilised naistepeod Eestis.....	8
2. UUS VAIMSUS JA MAAUSK EESTIS.....	11
2.1. Uus vaimsus ja pööripävarituaalid.....	11
2.2. Maasulised ja nende pööripäevade tähistamise kombestik.....	13
3. NAISTE PUDRURIITUS LEESOJA HIIES.....	17
3.1. Riituse korraldaja ja läbiviija Thule Lee.....	17
3.2. Pudruriitusel osalejate tutvustus.....	18
3.3. Riituse ülesehitus.....	19
4. NAISTE PUDRURIITUS MAAUSU JA UUE VAIMSUSE VAHEL.....	23
4.1. Naiste rituaali taasloomine ja muutumine.....	23
4.2. Osalejate suhestumine Leesoja naiste pudruriitusega.....	25
4.3. Usuliste tõekspidamiste peegeldumine Leesoja pudruriitusel.....	28
4.3.1. <i>Pühapaigad, jumalused, vaimolendid</i>	28
4.3.2. <i>Kaitsemaagilised toimingud</i>	31
4.3.3. <i>Maasus ja uue vaimsuse seosed</i>	32
4.3.4. <i>Ajalooliste naistepidude tavade kohandamine</i>	34
KOKKUVÕTE.....	37
SUMMARY.....	39
Kirjandus.....	41
Muud allikad.....	44

SISSEJUHATUS

Teema valiku põhjendus

Oma bakalaureusetöö temavaldkonnaks valisin traditsiooni taastamise ja jätkumise, mida käsitlen töös sotsiaalkonstruktivistlikust vaatepunktist. Teen seda Läänemaal, Lääneranna vallas Leesoja hiies igal pööripäevajärgsel pühapäeval toimuva naiste pudruriituse näite varal, vaadeldes seda kui ajalooliselt Eestis toimunud naistepidude taasloomist tänapäevasel ja muutunud kujul. Sellise valiku üheks peamiseks põhjuseks oli minu enda huvi antud teema vastu ning kuna naiste pudruriitusi kui taasleiutatud traditsiooni on seni vähe uuritud, on mul tekkinud soov välja selgitada rohkem selle nähtusega seonduvaid üksikasju.

Arhiiviallikate põhjal toimusid mitmesugused, peamiselt kalendritähtpäevadega seotud naistepeod Eesti eri paikades kuni 20. sajandi alguseni, seejärel need hääbusid muutunud majanduslike ja ühiskondlike olude tõttu järk-järgult, kaotades oma tähtsuse. Ajaloolistest naistepidudest on püsinud kuni tänaseni Setomaal toimuvate paabapraasnikute traditsioon, mida on jäädvustatud veel 1980. aastatel (Kõiva 2014: 138) ning hiljemgi on seda kajastatud meedias. Näiteks on nendest pidustustest ülevaade andnud ETV telesaade „Paabapraasnik Polovinas” (Sarv 1992) ja ajaleht „Lõuna-Eesti Postimees” (Braidaks 2018).

Nüüdisajal Eestis toimuvaid naisteriituseid on põhjalikult käsitletud Mare Kõiva, kelle vastavateemaline artikkel ilmus esmalt 2011. aastal ja uusversioon kolm aastat hiljem. Selles analüüsib ta 2000. aastate alguspoolel Eesti eri paigus uuesti taaselustama ja looma hakatud naisteriituseid, mis põhinesid nii ajaloolisel folklooripärandil kui ka isiklikul loovusel (Kõiva 2014: 133). Isiklikult puutusin selle nähtusega kokku 2006. aastal sügisesele pööripäeval Leesoja hiies toimunud pudruriitusel ning pärast seda olen vaheaegadega naiste pudruriitustel ka hiljem osalenud. Esimese uurimise eesmärgil ette võetud osalusvaatluse viisin Leesojal läbi 2011. aasta detsembris. Varasemalt olen kirjutanud sellel teemal seminaritöö, praeguses töös laiendan toonast uurimust mõningatest aspektidest.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöös uurin Leesoja naiste pudruriituse näitel ajalooliselt Eestis tuntud kalendritähtpäevadega seotud naistepidude traditsiooni taasloomist ja sümboolset tõlgendamist, erinevaid põhjuseid, miks naised sellistel üritustel osalevad ja kas ning millisel moel on riitus aja jooksul muutunud. Töös vaatlen ka seda, kuidas peegelduvad Leesoja pudruriitusel erinevad usulised tõekspidamised ja võrdlen selle läbiviimist ajalooliste naisteriitustega. Töös toon välja, millisel määral on Leesoja pudruriitusel maasule omased pööripäeva tähistamise elemendid ühendatud rituaali läbiviijast lähtuvate omaloodud usundiliste tõlgendustega ja uue vaimsuse raamistikus teistest traditsioonidest ülevõetuga. Töö käigus läbi viidud intervjuude põhjal saan järeldada, millisesse konteksti paigutavad ennast riituse läbiviija ja selles osalejad.

Bakalaureusetöös püstitatud uurimisküsimused on järgmised:

1) Missuguste tunnuste alusel võib Leesoja pudruriituses näha ajalooliste naistepidude traditsiooni sümboolset tõlgendust?

2) Missugustele usuliste praktikatele tunnuslikud jooned tulevad esile Leesoja pudruriituse läbiviimisel? Kuidas kajastuvad need riitusel läbiviidavates toimingutes ja riitusega seonduvates uskumustes?

3) Milline tähendus on osavõtjate jaoks rituaalidel ja nendes osalemisel? Kuidas mõtestavad naiste pudruriitust selles osalejad? Kuidas seostavad riitusel osalejad ennast erinevate usundiliste praktikatega?

Uurimismetoodika

Uurimistöö eesmärgil viisin läbi osalusvaatlused Leesoja hiies toimunud pudruriitusel ja saadud vaatlustulemused on üks osa empiirilisest materjalist, millele mu töö tugineb. Töö käigus võrdlen 2019. aastal läbi viidud pudruriitust 2011. aastal tehtud osalusvaatluse andmetega selleks, et välja selgitada võimalikke aja jooksul toimunud muutusi ja arenguid. Andmete kogumisel valisin uurimismeetodiks osalusvaatluse, kuna see võimaldab luua vaadeldavast nähtusest üksikasjaliku kirjelduse, anda edasi selle erinevaid tähendusi ja aspekte (Seljamaa 2017a: 108). Empiirilise materjali hulka kuuluvad ka intervjuud riituse korraldaja ja sellel osalejatega, mis täiendavad osalusvaatluselt saadud andmeid. Vestlused pudruriitusel osalejatega viisin läbi poolstruktureeritud intervjuudena, mis lähtusid ettevalmistatud küsimuskavast, kuid jättis võimaluse esitada vastavalt olukorrale ka lisaküsimusi ning keskenduda uuritavate

jaoks olulistele aspektidele (Seljamaa 2017b: 228). Kasutasin töös ka 2011. aastal riitusejärgselt vabas vormis toimunud mõttevahetuselt pärinevaid ülestähendusi. Materjali analüüsi käigus kombineerisin mõlemal osalusvaatlusel kogutud andmeid intervjuudelt ja vestluselt saadud märkmetega.

Töö ülesehitus

Minu bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist. Töö esimeses peatükis keskendun traditsiooni mõistele, käsitledes traditsiooni määratluse muutumist 20. sajandi lõpukümnenditel. Samuti annan selles peatükis ülevaate Eestis läbi viidud traditsioonilistest naistepidudest ning nendega seonduvatest kalendritähtpäevade kombestikust.

Töö teises peatükis käsitlen kahte uusreligioosset subkultuuri Eestis, uut vaimsust ja maausku. Toon välja nende liikumiste ajaloolise tausta, kujunemisloo ning esitan valiku mõlemale omastest olulisematest uskumustest ja tõekspidamistest. Eraldi keskendun selles peatükis pööripäevade tähistamise erinevatele viisidele uue vaimsuse keskkonnas ja kirjeldan ühtlasi ka maausuliste pööripäevadega seotud kombestikku.

Töö kolmandas peatükis tutvustan Leesoja hiie perenaise Thule Lee isikut ja annan ülevaate oma informantidest. Kirjeldan Leesoja hiies toimunud pudruriitust ja ühtlasi võrdlen 2019. aasta osalusvaatlusel saadud materjali varasemalt riituselt kogutud andmetega selleks, et välja tuua võimalikud muutused ja eripärad. Enda kogutud materjali võrdlen ka Mare Kõiva poolt tema artiklites (2011, 2014) esitatud andmetega.

Töö neljandas peatükis keskendun osalusvaatluse ja intervjuude käigus saadud andmete tõlgendamisele, tuues nende põhjal välja Leesoja pudruriituse paigutumise maausu ja uue vaimsuse konteksti. Samas peatükis arutlen Leesoja pudruriituse kui ajalooliselt naistepidude traditsiooni taasloomise ja jätkumise üle teisenenud kujul.

1. TRADITSIOON

1.1. Traditsiooni mõiste ja selle muutumine

Traditsioon mõistena tähistab ajalist järjepidevust, millega antakse põlvkonniti edasi mingit tava, nähtust või kommet. Rahvakultuuri konservatiivsemas käsitluses ja tavatähenduses on mõistetud traditsiooni kui nähtuste, praktikate ja uskumuste muutumatut ajas edasikandumist ning seda on nähtud järjepidevuse tähistajana mineviku ja käesoleva aja vahel. 20. sajandi lõpukümnendil esile tõusnud kultuurianalüüsi käigus on hakatud aga traditsiooni käsitama sotsiaalse nähtusena, mille raames tõlgendatakse minevikusündmuseid käesoleval hetkel, nende taasloomist või leiutamist olevikus, mõistes seda kui sümboolset konstruktsiooni, millel puudub väljaspool inimeste loodud tõlgendust iseseisev füüsiline eksistents. (Kuutma 2010: 695–696)

Richard Handler ja Jocelyn Linnekin on määratlenud traditsiooni kui minevikuelementide sümboolset esitust, mis rajaneb käesoleva hetke minevikutõlgendusele ning mis omakorda annab tähenduse olevikus toimuvale. Traditsioon hõlmab eneses nii järjepidevust kui katkestatust, st seos algse ja käesoleva esituse vahel võib olla ühtviisi nii katkenud kui ka järjepidev. Esitus, mis toimub olevikus, viitab samaaegselt ka esitusele minevikus ja seeläbi omab olevikus toimuv sündmus seost minevikus toimunudega. (Handler, Linnekin 1984: 286–287) Erinevalt argikäsitlusest, mis mõistab traditsiooni kui teatud nähtuste muutumatut keevat edasikandumist, hõlmab sotsiaalkonstruktivistlik traditsiooni määratlus lisaks minevikuelementide sümboolsele esitusele ka nende elementide taasloomist ja leiutamist olevikus. Sotsiaalkonstruktivism näeb inimelu tegelikkust sotsiaalselt ülesehitatud tegelikkusena, sotsiaalse loome ja selle tõlgenduse tulemusena, mille paremaks mõistmiseks tuleb uurida selle tegelikkuse ülesehitamise viisi (Berger, Luckmann 2018: 44, 261).

Selleks, et traditsioone olevikus tõlgendada ja taasluua minevikule tuginev järjepidevus ei pea tegemist olema ilmtingimata kogukonna või rühmaga, minevikutraditsiooni võib enda jaoks ümber mõtestada ka üksikisik. Kasutades traditsioone oma identiteeti sümboolselt konstrueerides, võetakse teadlikult omaks ja kohandatakse neid ka igapäevaelus, vastavalt sellele, kes soovitakse olla. Näiteks Michael Owen Jones on uurinud oma informandi näitel kuidas indiviid loob oma identiteeti mitte pelgalt traditsioone järgides, vaid valides neist välja tegevused,

käitumismustrid ja objektid, mis aitavad tema isiksust märgiliselt üles ehitada. Jonesi informandi näol oli tegemist inimesega, kes valis järgimiseks välja tema minapildiga kokkusobivad etnilised ja usulised traditsioonid. Ta tõlgendas ümber oma elus aset leidnud minevikusündmused ning oma välimust muutes ja kunstiannet rakendades, kujundas ta endast mitmepalgelise aga ka vastuolulise isiksuse, just sellise, nagu ta ise olla soovis. (Jones 2000: 135) Oma mineviku ümbertõlgendamist ja erinevate traditsioonide sümboolse representatsiooni kaudu oma identiteedi loomist võib vaadelda antud juhul ka kui informandi reaktsiooni minevikus aset leidnud isiklikele ja sotsiaalsetele probleemidele ning soovi anda omaenda minevikule uus tähendus oleviku kontekstis.

Traditsioonide konstrueerimine või leiutamine on Eric Hobsbawmi järgi oma olemuselt formaliseerimise või ritualiseerimise protsess, mis on reageering asjaolude muutumisele ja ilmneb sageli olukorras, kus kiire sotsiaalne üleminek nõrgestab või lammutab varasemalt kindlaks kujunenud sotsiaalseid mustreid (Hobsbawm 1995: 8–9). Ebastabiilsed ajaperioodid tugevdavad vajadust rituaalide ja sümbolite järele, mis rõhutaksid kokkukuuluvust mingi ühise eesmärgi poole püüdlemise nimel. Eestis elavnes rituaalide taasloomine seoses 1960. aastate soome-ugri liikumise tõusulainega ning see sai hoogu juurde 1980. aastate rahvusluse esiletõusuga, mil folkloori väärtustades otsiti vastavaid teadmisi usundilise pärimuse taastamiseks arhiivimatejalidest ja uurimistödest (Kuutma 2005: 55–56). Kuna allikaid varasemast traditsioonist, millele tugineda, ei olnud piisavalt, tuli rituaale taastada ja kohandada neid uutesse oludesse. Lisaks kogukondi ühendavale rollile olid rituaalid ka isiklike vahetute kogemuste ja nende tõlgenduse allikaks. (Kõiva 2014: 134–135) Ritualide taasloomisel lähtuti traditsiooni tõlgendamisel valikutest, mis olid kooskõlas indiviidi või kogukonna enesemääratlusega ja praktikasse kaasati elemendid, mis sellega sobitusid ja vastasid vajadustele.

2000. aastate naisterituaale vaatleb Mare Kõiva kui loomisprotsessi, millele on aluse pannud konkreetsed isikud ning mille käigus neid taasluuakse ja kohandatakse kaasaegsesse keskkonda (Kõiva 2014: 136). Naisteriituste näol on tegemist taastatud järjepidevusega, mille loojad on tuginenud ajalooliste naistepidude traditsioonile kui minevikupärandile, seda loovalt ja valikuliselt ümber mõtestades ja rühma liikmetele edasi andes. Loojate isiklikud valikud muutuvad rituaali käigus rühmateadmiseks ja sobivatel tingimustel kaasatakse uusi indiviide (Kõiva 2014: 136–137).

1.2. Traditsioonilised naistepeod Eestis

Eesti aladel tähistati 19. sajandil üsna mitmeid erinevaid naistepidusid ja naiste kooskäimine teatud kalendritähtpäevadel oli mitmetes piirkondades üsna levinud tava. Peopäevadel naised tööd ei teinud ja mitmete tööde suhtes kehtis töökeeld. Keelatud oli näiteks nõelumine, kudumine, pea kammimine, põranda pühkimine ning töökeelu rikkumisega usuti kaasnevat ebameeldivad tagajärjed nagu edasipidine tööde ebaõnnestumine, orase kahjustumine, soovimatute putukate ja loomade levimine. Järgnevalt kirjeldan naistepühadest tuntumaid, toetudes antoloogiale „Eesti rahvakalender“ (Lätt 1970, Hiiemäe 1981, 1984) ja andmebaasile BERTA (Eesti rahvakalendri... 2004).

Aasta varaseimad naistepeod toimusid küünlapäeval ehk küünlamaanipäeval (2. veebruar), mida Lääne-Eestis kutsuti ka pudrupäevaks. Naised käisid siis kõrtsis ja külas küünlapuna joomas ning naistetöid pidid koju tegema jääma mehed.

Paastumaarjapäevaks (ka punamaanipäev, kapsamaanipäev – (25. märts) pidid olema lõpetatud talvised naistetööd nagu kudumine ja ketramine. Naised sellel päeval tööd ei teinud, vaid käisid kõrtsis pidutsemas. Tavaks oli juua punast jooki, milleks võis olla kas punaseks värvitud õlu või viin, samuti ka vein või mahl. Punajoomine usuti tagavat järgnevas aastaks tervise, kena väljanägemise ja põsepuna. Mehed, kes kogemata naistepeole või selle lähedusse olid sattunud, pidid tavakohaselt naistele välja tegema ning neid õlle ja viinaga kostitama. Pidustuste ajal oli kombeks mõnel pool kanda valgeid riideid ja rätikut.

Jüripäev (23.aprill) tähistas eesti rahvakalendris kevade ja kevadiste tööde algust. Üheks omapäraseks naisterituaaliks oli Kirde-Eestis veel 20. sajandi alguskümnenditeni säilinud lüpsikute turrutamine. Puulüpsikuid, mida terve talve ei olnud kasutatud, oli tarvis talvejärgselt „turrutada“. Selleks kogunesid abielus külanaised kas siis kõrtsi või ka mujale. Peole kutsuti ka eelmisel aastal abiellunud noorikud, kes siis abielunaiste sekka vastu võeti ning kes selle tähistamiseks pidid vanemaid naisi jookidega kostitama. Söökide eest hoolitseti ühiselt, need varuti aegsasti valmis. Naistepidudele iseloomulikult kimbutati ka sinna juhuslikult sattunud mehi. Peo üheks osaks oli maagiline toiming, mis jäljendas võitegemist ning mille käigus segati suurtes puuastjates võisõnu lugedes kujuteldavat võid. Uskumuse kohaselt pidi see tagama kariloomade tervise ja hea piimaanni ning ka võiteo edaspidise õnnestumise.

Mitmed naiste peod olid seotud liikuvate pühadega. Setomaa külades peeti suure paastu ja maaselitsa ehk võinädala (8. veebruar – 7. märts) eelsel neljapäeval

paabapraasnikuid. Peol osalesid vaid abielunaised, peost osa võtma kutsuti ka naisi, kes olid viimase aasta jooksul abiellunud.

Enne lihavõtte pühi „maaselitsa” peavad setu naised paabapraasnikut ehk naistepidu. Nädal enne praasnikud naised hakkasid koguma moona praasniku jaoks. Meestel on kõvasti keelatud praasnikule tulek. Kui siis mees juhtub naistega kokku siis naised teevad mehega sada imet. Praasnik algab sellega, et üks naine määrib endal tahmaga näo kokku, ajab kasuka pahupidi selga, võtab suure aisakella kätte ning hakkab mööda kälatalusid käima ning naisi praasnikule helistama. Praasnikul juuakse, süüakse, lauldakse ja tantsitakse haraka tantsu. Pääle seda praasnikul on naised nii haiged, et ei jõua enam üleski tõusta. ERA II 278, 21 (11) < Se, Meremäe v., Tuplevo küla – Aleksander Lill < Olga Illak, 99 a. v. (1940).

ERR arhiivis leiduvat salvestust „Paabapraasnik Polovinas” vaadates võib tõdeda, et ka 1991. aastal toimunud setode naistepool sarnaselt arhiivitekstis kirjapandule lauldi, söödi, joodi ja tantsiti. Viidi läbi nooriku abielunaiste sekka vastuvõtmine, riietuti meesteriietesse ning hurjutati peole sattunud meesterahvaid. (Sarv 1992) Paabapraasnikut on mõistetud ka maagilise toiminguna, mille eesmärgiks on tugevdada kogukonna elujõudu ja tagada selle säilimine (Hiimäe 2010: 214).

Suvistepühadega (nelipühad, kasepühad, 10. mai – 14. juuni) langes Lõuna-Eestis samasse aega selline naiste kooskäimise tava nagu kergotamine. Kergotamiseks (kerk, kergo on pink) nimetati pinkidel ratsutamist. Kergotades istusid naised kaksiratsi pinkidel ja lõid pingijalgu alguses ühtepidi ja siis, end ümber pöörates, teistpidi vastu maad, samal ajal loeti ka palveid või loitse. Kogu toiming omas viljakusmaagilist tähendust, see oli seotud lastesaamise ja ka karja väljasaatmisega. Peol tantsiti ja viidi ohvrikividele ande. Setodel on tuntud ka kergotamislaul, mis kutsub naisi tantsima ja rõõmustama ning mida lauldi ringis liikudes. Kergotatud on ka jaanipäeval ja peetripäeval.

Ülaltoodu põhjal võib kokku võtta, et naistepidusid peeti 19. sajandil Eestis mitmel pool erinevate nimetuste all. Naistepood leidsid aset seoses rahvakalendri tähtpäevade tähistamisega ja enamasti langesid need aasta kevadtalvisesse ja kevadisse perioodi. Peod tähendasid naiste jaoks ajutist väljumist tavaelu sotsiaalsetest normidest (omapead kõrtsiskäimine, pidutsemine, alkoholi joomine) ning võimaldasid maandada

igapäevaelus kogunenud pingeid. Ühtlasi said naised puhata raskest tööst ja sellega kaasnevast rutiinist.

2. UUS VAIMSUS JA MAAUSK EESTIS

Järgnevas peatükis annan ülevaate kahest Eestis alates 1980. aastate lõpust levima hakanud uusreligioosest subkultuurist, uuest vaimsusest ja maausust, ning nende liikumiste peamistest põhimõtetest ja nende raames tähistatavatest pööripäevadega seotud rituaalidest.

2.1. Uus vaimsus ja pööripäevarituaalid

Uue vaimsuse ilmumisajaks religioonimaastikule võib lugeda 1960. aastate lõppu ja 1970. aastate alguspoolt, mil see oli tuntud *new age*'i nime all. Liikumine sai alguse USA-s, vastandus peavoolu kultuurile ja oli kantud ühiskondlikust rahulolematusest. (Koppel 2015: 17) Eestisse jõudis see, nagu mitmed teised usulised liikumised, taasiseseisvumise perioodil.

Uut vaimsust iseloomustab erinevate praktikate paljus, mistõttu ei ole ka selle määratlemine lihtne. Lea Altnurme sõnul on uus vaimsus (*new spirituality*) pidevas muutumises olev subkultuur või keskkond, milles tegutsevad erinevad vaimseid tehnikaid (jooga, reiki, vabastav hingamine jne) kasutavad grupid. (Altnurme 2013: 18). Uue vaimsuse praktikate järgijad ei pea liituma kogudustega nagu see on tavaks suurte maailmareligioonide puhul. Kuna uus vaimsus ei ole organiseeritud usundile tavapärasel viisil, siis ei pea selles keskkonnas liikuvad inimesed seda reeglina usundiks ja ennast religioosseiks (Altnurme 2013: 18–19).

Tegemist on ideoloogiliselt sidusa õpetusega, mille tuumaks on anda vastused küsimustele, miks inimeste elu ei ole täisväärtuslik ja kuidas ära tunda ja saavutada täiuslikkust oma ellu. (Koppel 2015: 21). Lahendusi pakutakse nii eksistentsiaalsetele aga ka väga igapäevaelulistele probleemidele.

Keskseks mõisteks uue vaimsuse ideoloogias on 'minavaimsus' (*self-spirituality*), mille kohaselt inimese mina areneb liikudes sotsiaalselt minalt (egolt) Kõrgema Mina suunas. Selle alusel on kujunenud püsiv enesearengu müüt, mille kohaselt inimene ise loob oma mõtete, sõnade, tegude ja ka eelmiste elude pärandiga enda arengukeskkonna. (Altnurme 2013: 23) Põhinedes kogemuslikkusel on otsustavaks tõe kriteeriumiks isiklik kogemus (Koppel 2015: 15). Teadmised on seega saavutatavad vaid läbi kogemuse ja ka edasi antakse neid isiklike kogemuslugudena.

Olles sünkretistlik, laenab uus vaimsus oma usulisi motiive, mõisteid ja praktikaid paljudest erinevatest allikatest neid omavahel kombineerides ja vastavalt vajadusele sobivaiks kohandades. Peamisteks inspiratsiooniallikateks on esiteks psühholoogia ja alternatiivmeditsiin – tervendamine ja vaimne areng on uues vaimsuses tihedas omavahelises seoses. Teisena omavad suurt tähendust esoteerika ja okultism. Ka erinevad idamaade usundid on teema, millest uus vaimsus oma materjali ammutab, see väljendub eeskätt lääne usunditele omase dualismi kadumist maise ja jumaliku maailma vahel. Samuti on loodusteadused ja nendega seonduvad teadusmüüdid üheks uue vaimsuse allikaks ning viimasena võiks nimetada loodusrahvaste traditsioone ja kõike öko-liikumisega seonduvat. (Altnurme 2013: 24–27)

Uue vaimsuse ideid võib rakendada ka väljaspool privaatsfääri erinevates avalikes eluvaldkondades, näiteks majanduses, turismis, meditsiinis, hariduses – praktiseerija võib töötada nõustajana nii tervise, ärijuhtimise, elustiili jne valdkonnas (Koppel 2015: 21–22).

Inimesed, kes uue vaimsuse keskkonnas liiguvad, nimetavad ennast otsijateks, oma vaimset otsingut mõistavad nad kui spirituaalse arengu teed. Samas ei ole kõik pakutav sobilik vastuvõtmiseks, vaid otsuseid tehakse valikuliselt, vastavalt oma tõekspidamistest ja vajadustest lähtuvalt. Lisaks inimese isikliku kogemuse tähtsusele omavad märkimisväärset mõju ka uue vaimsuse keskkonnas tegutsevad õpetajad ja gurud. (Altnurme 2013: 28–29)

Tänu oma indiviidikesksusele, isiklikule kogemusele rajanemisele, praktikate paindlikule kohandamisele lähtuvalt hetkevajadustest ja lahutamatusse tavaelust, on uut vaimsust käsitletud ka kui elatud religiooni st see on seotud igapäeva elu toimingutega mille uurimine aitab teha järeldusi selle kohta, kuidas inimesed ise oma elu mõtestavad ja milline on nende usundiline maailm (Koppel 2015: 25).

Eestis ei levi uus vaimsus enam sugugi mitte sellise nime all, vaid selle sisu mõistetakse pigem kui vaimset praktikat, mille abil on võimalik muuta iseennast ja oma elu. Kuna uuel vaimsusel puudub organiseeritud struktuur, on selle paljude väga erinevate pakutavate praktikate ja nendega kaasnevate sarnaste muustrite üha uuesti kordumine esmapilgul võrdlemisi raskesti märgatav. (Altnurme 2013: 34)

Väga mitmekesisena pakub uue vaimsuse keskkond võimalusi järgida erinevaid pööripäevade ja aastavahetusega seoses läbiviidavaid kalendaarseid rituaale ja üritusi. Järgnevalt tutvustan siin mõningaid neist.

Üheks rituaaliks on sütel kõndimine, mida praktiseeritakse eelkõige pööripäevadel või siis muudel pöördelistel ajaperioodidel. Tuli omab uskumuste kohaselt ühe ürgelemendina puhastavat, energiatandvat ja ravivat jõudu. Söeraja läbimine ei ole rituaalist osavõtjatele kohustuslik, otsust sellest loobuda aktsepteeritakse sama loomulikult kui otsust seda teha. Raja läbimisel usutakse abi saavat kõrgematelt jõududelt, tuleinglitelt, kellega eelneva palve ja meditatsiooni käigus püütakse leida kontakt. (Sütelkõndidest)

Laialt levinud aastavahetuse praktikaks uue vaimsuse keskkonnas on ka oma uue aasta taotluste sõnastamine ja sellega kaasnevate rituaalsete toimingute läbiviimine. Seda võib teha mitmeti – olles oma taotlused sõnastanud, valmistatakse nende täitumise tagamiseks erinevatest kividest koosnev ehe, näiteks käevõru (Kaia-Liisa Sisemise Tarkuse Kool 2019), milles iga kivi sümboliseerib ühte soovi, mille täitumist uuel aastal loodetakse. Samuti võib valmistada mitmesugustes tehnikates taotluste plakateid (DIY 2020 uusaasta plakatid), millele loodud kujundid sümboliseerivad erinevates eluvaldkondades soovitavaid muutuseid. Võib ka oma soovid paberile või kaustikusse üles kirjutada ja need iseendale kõva häälega ette lugeda (Maagia aastavahetuseks).

Lisaks eelpool nimetatule võib leida infot pööripäeva tähistamiseks toimuvatest gongikontsertidest (Pööripäeva gongide öö), joogast ja meditatsioonist (Kundalini Jooga Eestis), tantsulaagritest (Pöörane PööriÕÕ) jne. Uue vaimsuse liikumise poolt praktiseeritavaid kalendrituaale, millega pööripäevi tähistatakse, iseloomustab nende paljusus ja praktikate mitmekesisus, mis on iseloomulik ka kogu uue vaimsuse keskkonnale tervikuna.

2.2. Maausulised ja nende pööripäevade tähistamise kombestik

1920.–1930. aastatel tekkis Eestis liikumine, mille üheks eesmärgiks oli leida ja taaslustada oma rahva eelkristlik kultuur ning usund. Liikumisest kasvas välja taarausik, mille identiteeti otsiti erinevatest pärimusallikatest, eeskätt folkloorist. Koos rahvusriigi tekkega edendasid taaralased ka algupärase rahvusliku usundi loomise ideed. (Kuutma 2005: 60) Taaralased olid seisukohal, et usutunne on omane nii igale inimesele üksikult kui ka kogu rahvusele tervikuna ning et usk peab muutuma ja arenema koos rahvaga. Kujundati välja oma sümboolika, rituaalid ja tähtpäevad, milles olulisemateks olid Jüriöö ülestõusu aastapäev, sügisene hingedepäev ja Eesti Vabariigi aastapäev. (Vakker 2012: 186–187) Taarausuliste juhtfiguuriks oli Kustas Utuste ja koos

mõttekaaslastega loodi rahvuslik usuühing „Hiis”, mis registreeriti 1931. aastal. Ideoloogiliselt vastanduti kristlusele ja baltisaksa kultuurile, laiemalt kogu lääne ühiskonnale. Pärast Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt taarausuliste liikumine keelustati ja enamuse taaralasi küüditati või tapeti. (Altnurme 2012: 52)

Huvi eestlaste omausu vastu kasvas Eestis taas 1960. aastatel ja oli suurel määral seotud soome-ugri hõimuliikumise kasvuga, milles keskenduti oma kultuuriliste juurte otsingutele. Varasemast taarausuliikumise ideoloogiast distantseeruti, eesti omausundi algallikate otsinguil keskenduti põhiliselt rahvaluulearhiivi kogudes olevaile materjalidele ja soome-ugri pärimusele. Ühtset organisatsiooni ei moodustunud, lahketi mitmetesse erinevatesse gruppidesse. (Kuutma 2005: 60) Liikumine koondas endasse hulgaliselt loovinimesi ja akadeemilisi noori, kes vastandudes nõukogulikule ülepolitisiseeritud kultuurile, väljendasid läbi kunsti, kirjanduse, filmi jne soome-ugri rahvaste selliseid väärtusi nagu looduslähedus, rahumeelsus ja ümbritseva keskkonnaga kooskõlas olev elustiil (Altnurme 2012: 53).

Rahvusliku liikumise järsk kasv 1980. lõpuaastatel seostub toonaste muutustega ühiskonnas. 14. märtsil 1987. aastal rajati Tartus muinsuskaitseklubi „Tõlet”, millesse olid koondunud taarausust ja muinaseestlusest huvitunud noored ning mille liikmete tegevuse eesmärgiks oli eesti muinaskultuuri säilitamine, uurimine ja levitamine. Enamus „Tõleti” liikmeskonnast olid seotud Tartu Ülikooliga, anti välja ajakirju ”Videvik” ja „Hiis”. 1990. aastate alguses liituti maausuliste killaga, kes olid võtnud kasutusele mõiste *maausk* ja määratlesid *maarahvast* põlisrahvana. (Västriik 1996: 89–90) Liikumise tegevuse laienedes kasvas vajadus katusorganisatsiooni järele teabevahetuse paremaks korraldamiseks ja mõttekaaslastega lävimiseks. Üks osa „Tõleti” liikmeskonnast ja maausuliste kild olid Maavalla Koja asutajateks.

4. märtsil 1995 registreeriti Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda ning toonaste seaduste kohaselt oli tegemist koguduste liiduga. Maausulised põlise loodususundi järgijaina ei vaja oma sõnul tegelikult mingeid formaalseid ühendusi või kogudusi, kuna maausuliste arvates organiseerus usk algselt loomupäraselt peres, külas, kogukonnas jne. Tänapäeval on just perekonnad maausu peamiseks ühendusteks. Kojad juriidiliste isikutena on vaid formaalsed ühendused, mis aitavad liikmetel paremini seista oma huvide eest. Kotta kuulumine või mittekuulumine ei muuda kellegi usutunnistust. (Altnurme 2012: 53)

Mõiste *maausk* tuleneb sõnast *maarahvas*, mis tähendab eesti põliselanikke, algselt maal elanud inimesi, vastandades neid linnades elavatele võõrastele, ka on see

seotud mõistetega *maakeel* ja *maajumal* (Västriku 1996: 86). Maausuliste tõekspidamiste järgi tugineb maask ristiusueelsele eestlaste põlisele usundile ja on katkematul traditsioonil põhinev eestlaste pärimuslik omausund, millega on seostatav ka teiste soome-ugri rahvaste looduspõhine maailmatunnetus. Peamisteks põhimõteteks on looduse ja esivanemate austamine ning isiklik kontakt jumala või siis jumalatega. Oluline on püüd säilitada tasakaalu oma mõtteis, sõnades kui ka tegudes. (Altnurme 2013: 55)

Eesti rahvakalendri tähtpäevadele toetudes järgivad maausulised pärimuslikku ajaarvestust ja tähistavad maasu ideoloogiaga sobivaid tähtpäevi. Maausuliste tõekspidamiste järgi on pööripäevadest olulisemad eelkõige suvine ja talvine pööripäev. Sügisesed ja kevadised pööripäevad on nõ poolpööripäevad, mille puhul erilisi kombetalitusi läbi ei viida, vaid nendel tähtpäevadel tehakse mitmesuguseid ennustusi, näiteks nende päevade tuule suuna järgi saab ennustada eelolevat ilma (Tuul teeb pööripäeval pesa).

Talvine ja suvine pööriaeg on maausuliste jaoks tähtis ja oluline periood, mille tegemistest või tegematajätmistest sõltub nende arusaamade kohaselt inimese ja kogu pere käekäik ning heaolu järgneval ajaperioodil. Ettevalmistustega hakatakse peale aegsasti, valmistatakse pühadetoitud, käiakse saunas, kaunistatakse kodu või siis kiigepiis. Suvist pööriaega nimetavad maausulised suurteks päevadeks ja pööripüha leedopäevaks. Sellel ajal on keskseks rituaaliks jalgsi tule juurde minek, mis uskumuse järgi toob tulekäijatele suurt kasu ja vastupidi, neid kes sinna ei lähe, võib tabada õnnetus. Pühadesöömaag peetakse tule ääres ja esimene osa toidust ohverdatakse, pannes see siis tulle või ohvrikivile. Toidu ülejääke koju kaasa ei võeta, vaid need kas maetakse maha või visatakse lõkkesse. Tuld võib viia tõrvikutega kaasa ka koju ning hea käekäigu kindlustamiseks suitsutatakse sellega oma majapidamist ja koduloomi. Suvisel pööriajal tööd ei tehta, külastatakse sugulasi ja käiakse kalmistul lahkunute haudadel. (Suured päevad)

Talvist pööriaega nimetavad maausulised valdavalt jõuludeks, Lõuna-Eestis on käibel nimetus talistepühad. Pühad algavad talvise pööripäevaga ja lõpevad mõned päevad pärast 25. detsembril, mis on maausuliste ajaarvamise järgi uue aasta ehk siis ajastaja alguseks. Kuna pühadeajal kehtib töökeeld, hakatakse ettevalmistusega peale aegsasti, koristatakse toad ja õu, valmistatakse rikkalik söögilaud, seatakse üles kaunistused. Uskumuse järgi külastavad jõuluajal kodusid lahkunute hinged ning seepärast on vaja hoida õõ läbi toad valged ja toit laual. Käiakse saunas ja viiakse läbi

järgnevaks aastaks tervist ja jõukust tagavaid kombetalitusi. Jõuluaeg veedetakse peamiselt oma pere keskel. (Jõulud)

3. NAISTE PUDRURIITUS LEESOJA HIIES

Töö selles peatükis keskendun ma 2019. aastal Leesoja hiies dokumenteeritud naiste pudruriitusele ja võrdlen seda varasema, 2011. aastal toimunud riitusega. Oma vaatluse tulemusi seostan ka Mare Kõiva poolt kogutud andmetega, kes uuris 2000. aastate alguspoolel Eestis loodud mitmeid erinevaid naisterituaale kui uusreligioosset kultuurinähtust ning käsitles oma uurimuses ka Leesojal toimuvat naiste pudruriitust. Ühtlasi tutvustan ma selles peatükis riituse loojat ja läbiviijat Thule Leed ning intervjuueeritavaid.

3.1. Riituse korraldaja ja läbiviija Thule Lee

Naiste pudruriituste loojaks ja läbiviijaks Leesoja hiies on Thule Lee. Pudruriituseid hakkas ta korraldama Leesojal alates 2006. aastast, tehes seda oma koduhiies, mille kujundamist alustas ta juba 1990. aastate teisel poolel. Umbes samal ajal alustas Thule ka inimeste ravimisega, olles nüüdseks tunnustatud alternatiivmeetoditega ravitseja. Aastal 2004 vahetas ta oma kodanikunime Merle Mölder praeguse nime vastu, kuna tundis, et varasem nimi on jäänud juba tema minevikku. (Kõiva 2014: 147) Lisaks ravimisele tegeleb ta rituaalide loomise ja läbiviimisega, ühendades neis loovalt erinevaid teadmisi ja praktikaid. Ta tegutseb joogaõpetajana ning korraldab Leesojal aastaringselt erinevaid kursuseid ja laagreid. Oma vaadetes lähtub ta paljuski orientaalsetest mõttevooludest, eeskätt tantristlikust mõtteviisist, milles on keskne koht inimest ümbritseva väliskeskkonna ja sisemaailma vahelisel kooskõlal. See hõlmab nii meditatiivseid kogemusi, joogat, seksuaalseid praktikaid ja erinevaid riituseid. Igapäevaelus on talle olulised looduslähedane eluviis, mis on eemal tavapärasest sotsiaalsest keskkonnast. Thule eelistab õppida ja arendada ennast läbi raamatute, erinevate praktikate ja ümbritsevast loodusest saadud kogemuste. Olles loonud oma maailma, saab inimene tema sõnul teha selles omi valikuid ja elada samas rütmis ümbritseva keskkonnaga. (Mõttemaailm) Thule on avaldanud oma mõtteid Raadio2 saatesarjas „Halloo, Kosmos!” palju just naistega seostuvate teemade kohta – naiste väest, selle leidmisest endas ja selle kasvatamisest (Halloo, Kosmos... 2015).

Thulet tuntakse inimeste seas ka Leesoja nõiana. Ta valmistab ja müüb erinevaid omavalmistatud maitseainetest, meest, marjadest jms looduslikust toorainetest raviseks, millele ta on ka tervendavad loitsud peale lugenud. Infot oma tegevuse ja

toimivate sündmuste kohta jagab ta oma koduleheküljel ja erinevatel sotsiaalmeediasmeedia lehekülgedel nagu Facebook (Erik Grünberg) ja Vikerkaaresild (Vabadus olla naine).

3.2. Puduriiitusel osalejate tutvustus

Oma töös toetun intervjuudele 5 informandiga, mille viisin läbi ajavahemikul 08.01.2020 kuni 03.03.2020. Üheks intervjuueeritavaks oli riituse korraldaja ja läbiviija Thule Lee, keda olen seoses naiste pudruriitusega küsitlenud ka 2012. aasta jaanuaris. Ülejäänud neli informanti valisin riitusel käinute hulgast, kellest üks osales 2011. aasta riitusel ja teine ei osalenud kummalgi minu vaadeldud riitustel, kuid kes on Leesoja pudruriitustega pikema aja vältel seotud olnud. Intervjuud toimusid informantide kodudes ja kohvikutes ning läbi viisin need Tallinnas, Tartus ja Tõstamaal. Oma informantide valikus lähtusin sellest, et intervjuueeritavate seas oleks erineva kogemuse ja taustaga inimesi. Kaks neist on pudruriitusel osalenud alates selle loomise algusaegadest, kaks on liitunud sellega hiljem. Informantidest kolm on sündinud 1970. aastatel, üks 1960. aastatel. Ka erialaselt ja hariduslikult on informantide taust erinev. Tutvustan neid järgnevalt ka veidi detailsemalt.

Heli (nimi muudetud) on sündinud 1974. aastal ja on osalenud Leesoja pudruriitustel aastast 2007. Heli on õppinud graafilist disaini ja töötab kujundajana. Tema huvialadeks on ka õmblemine ja tikkimine. Heli tegeleb kristalliteraapia ja helirännakutega.

Tiina (nimi muudetud) on sündinud 1979. aastal ja ta on osalenud Leesoja pudruriitustel alates 2005. aastast, viimastel aastatel on ta neil osalenud aegajalt. Tiina on õppinud tekstiilikunsti Kõrgemas Kunstikoolis Pallas. Ta on omandanud ka massööri eriala ning selles valdkonnas mõnda aega töötanud. Tiina tegeleb joogaga ja kuulab erinevate uue vaimsuse õpetajate loenguid You Toubé'is, ta on taimetoitlane. Tiina on osalenud üsna mitmetes Thule Lee poolt korraldatud laagrites ja kursustel.

Piret (nimi muudetud) on sündinud 1971. aastal ja on käinud riitustel 2015. aastast alates. Piret on õppinud Tartu Ülikoolis eesti filoloogiat ja töötab

riiklikus ametiasutuses. Piret on osalenud kahes Thule Lee poolt korraldatud laagris.

Ann (nimi muudetud) on sündinud 1964. aastal ja Leesoja pudruriitustel on ta käinud vaheaegadega alates 2008. aastast. Ann töötab füsioterapeudina ja talle meeldib vabal ajal tegeleda muusikaga. Ann huvitub alternatiivmeditsiinist, hingamisteraapiast ja on ka olnud kahes Thule korraldatud laagris.

3.3. Riituse ülesehitus

Nii 22. detsembril 2019 kui ka eelmisel riitusel, millel 8 aastat tagasi osalesin, alustati kell 10 hommikul. Viimasest riitusest osavõtjad olid kõik pärit kaugemalt, saabunud kohale eelmisel päeval ja Leesojal ööbinud. Hommikul enne riitust hakiti ja riiviti ühiselt Thule köögis ning pandi nõudesse pudrukeetmiseks vajaminevad toiduained. Riitusel osalesid vaid naised, kuid ka meestel on see võimalus soovi korral olemas, selleks peavad nad läbima eelnevalt kindlaksmääratud toimingud, millest üheks on Thule sõnul üksteise järel seisvate naiste jalgade vahelt läbi roomamine (Intervjuu Thule Leega 15.03 2020).

Elumajast umbes 350 m kaugusel asuvasse hiide minekuks võeti õues järjekorda vastavalt laste soole, arvule ja osaleja vanusele: kõige suurema arvu tütardega ja kõige vanem naine oli kõige ees, siis tuli kõige suurema arvu poegadega ja kõige vanem naine, sealt edasi olid lasteta naised ja tüdrukud vastavalt vanusele. Hiies selgitas Thule, et ümber lõkke käies tekib üks ring, milles algus ja lõpp ühinevad ning naiste järjestus, mis alguses mõjus hierarhilisena, muutub seeläbi võrdseks. Kõige esimese naise käes oli emaküünal, see on küünal mis võetakse kaasa igale riitusele ja millele lisatakse iga kord naiste poolt kaasa toodud vahaküünlad. Kõik osalejad kandsid seelikuid ja pähe seotud rätikut, rõivastus oli rangelt ette kirjutatud, erinedes igapäevasest (vrd Kõiva 2014: 150). Vajalikud oli ka nuga ja hilisemaks pudrusöömiseks kauss ja lusikas. 2019. aastal kulges kogu protsess varasema, 2011. aastal toimunud riitusega võrreldes sujuvamalt. Riituse läbiviimiseks kasutatud vahendid olid asendatud mugavamate ja käepärasematega. Eelmisest korrast mäletan, et pudrukeetmisel kasutati vanaaegset pada, mis oli väga raske, mida tuli käruga pudruplatsile vedada ning milles pudrukeetmine võttis üsna kaua aega. Nüüdseks oli see asendatud märksa väiksema ja kergema keedunõuga, mida oli võimalik ka käeotsas kandes kohale viia.

Järgnevad toimingud leidsid aset mõlemal minu osaletud riitusel. Enne hiieplatsile sisenemist suitsutas Thule ravimtaimede suitsuga üle osalejad ja kaasavõetud toiduained. Hiide sisenedes asetati toiduained lõkke kõrval olevale kivile ja maha ning asuti ringis vastupäeva ümber lõkkekoha käima lauldes *Sütti, sütti lõkkekene*. ja samal ajal süütas Thule sinna varem toodud puudest lõkke. Kui tuli juba korralikult põles, mindi ilmaemasid – vaimolendeid, kellest igauks on seotud erineva loodusnähtuse või tegevusega – ja esiemasid pudrukeetmisele abiks kutsuma. Leesoja hiieplats on nõõriga ümbritsetud ja jagatud üheksaks osaks – igale kutsutavale emale toodi laulmise käigus kingiks kanamuna, leivatükk, kaevuvett ja vastavalt sellele, millisele emale lauldi, seoti hiieplatsi ümbritseva nõõri külge sobivat värvi lint või pael. Värvid lähtuvad üldisest värvisümboolikast, orientaalsetest ja Eesti rituaalsetest praktikatest (Kõiva 2014: 151). Kutsuti Taara ema, Tuleema, Tuuleema, Veteema, Metsaema, Viljaema, Maaema, Karjaema ja esiemasid. Lisaks eelnevatele pöörduti riituse käigus veel platsi keskel asuva Lee-ema ja Hiieplatsi kuusemamma poole, millest esimene on seotud tuleasemega ja teine platsil kasvava puuga. Kõiva atiklist võib lugeda, et riitusel olid loodusemade nimetuses kasutatud vähendussõna ehk deminutiivi *emme* (Kõiva 2014: 150), 2019. aasta riitusel kasutati seda vaid ühel juhul, Lee-ema nimetati hiieplatsi Lee-emmeks, 2011. aastal kasutati ainult väljendit *ema*.

Seejärel asuti putru keetma, pada asetati tule kohale ja sinna sisse pani Thule võid, sibulat, porgandit, kaalikat, erinevaid maitseaineid, millele ta lisas vee ja tangud. Üks naine aitas teda, ulatades vajalikke toiduaineid, ülejäänud käisid lauldes ümber lõkke. Laul oli improviseeritud vastavalt parajasti käimasolevale tegevusele, näiteks *nüüd panen potti kaalikaid* või *nüüd lisan veel vetta*. Vormilt ja esituselt oli tegemist regilaululiku laulmisega ja eestlauljaks oli Thule. Kui kõik vajalik oli pajas, jätkati ümber lõkke lauldes ja loitsides käimist, mille käigus Thule esmalt kõiki osalejaid lauldes tutvustas, küsides, mida nad endaga kaasa tõid. Vastused olid humoorikad ja loomingulised. Võrreldes kaheksa aasta taguse riitusega oli osalejate koosseis täiesti muutunud. Kui varasemal riitusel oli lähiümbruskonna inimesi ja kaugemalt kohale tulnud enamvähem võrdselt, siis 2019. aasta detsembris olid osalejateks vaid Tallinnast, Tartust, Pärnust ja mujalt Eesti piirkondadest tulnud inimesed.

Pudru keedes jätkati lauldes ümber tule käimist. Vahepeal maitsti putru ja punast viina, mida Thule pakkus ja mida ta ka pudru sisse valas. Üheks lauluks, mida korduvalt lauldakse kõikidel Leesoja hiies korraldavatel pudruriitustel, oli Tõstamaa regilaul

*Laula kuni elad,*¹ samuti kõlasid veel *Loomislaul* ja *Mets neidude vahel*, aga esines ka improviseerimist ja lauldi laulumänge. Enamus 2019. aasta riitusel kõlanud laule olid mulle tuttavad juba 2011. aasta riitusest. Siiski võis märgata suuremat varieerumist, võrreldes varasemaga esines 2019. aastal kohapeal improviseerimist märksa rohkem.

Pudrukeetmisele ja laulmisele järgnesid mõlemal riitusel mitmed kurjatõrjumise toimingud. Esimese toimingu läbiviimiseks koondus osalejate ring tihedamalt ümber lõkke ja hakati loitsima: *Nägin mina, nägin mina musta lindu, lendas üle, lendas üle õueaia värava, see ei olnud, see ei olnud üldse hea must lind*. Hüüdes *Kuri mine ära!*, tõsteti paja kaas ja torgati pudru suunas noaga. Kellel nuga polnud, võis võtta oksa. Seda korrati järjest kolm korda. Seejärel asusid naised, kellel on tütreid, putru väestama, seistes ümber paja ja suunates oma kätest väge pudru sisse. Samal ajal jooksid need naised, kellel on pojad või ei ole lapsi, kolistades ja huilates ümber lõkke, tõrjudes niimoodi kurja eemale. Lõpuks tehti pudrule võist nägu: Thule küsimuse peale, *Kas silmad teeme?* vastati *Teeme!*, küsimuse peale, *Kas nina teeme?* vastati samuti *Teeme!* ja nii edasi, kuni pudrul oli nägu valmis.

Kui puder oli keenud, järgnes loodusemade tänamine nende abi eest. Nii 2019. kui ka 2011. aasta riitusel annetati neile tänuks äsja valminud putru. Loodusemasid tänati lauldes samas järjekorras, nagu riituse alguseski ja igale neist andis Thule pajast kulbitäie putru, pannes selle maha samasse kohta, kuhu varasemalt oli seotud linte ja asetatud ohvriande. Liikudes lauldes ringi, kanti ka pada koos valmis pudruga. Seda tehti kahekesi läbi sanga asetatud pika toika abil, kandjaid pidevalt vahetades. Putru said ka tundmatud vaimud ja haldjad, kelle jaoks visati putru maha veel eraldi kulbitäis. Seejärel jagas Thule naistele vastavalt järjekorrale putru ning kõik asusid sööma ja juttu ajama. Pajast võeti putru koju kaasaviimiseks, et seda hiljem soovi korral kuivatada ja pere toidule lisada. Kui kõik olid söönud, asusid naised, kellel polnud tütreid, kaasavõetud esemeid kokku korjama ja koos nendega hiiest lahkuma, hiie väravast väljuti selg ees. Tütardega naised läksid samal ajal hiie lõunaserva surmale tagumikku näitama. Küsisin Thule käest selle tava kohta lähemalt selgitust.

See ei ole mõeldud solvamisena, see on nagu väe näitamine, /.../ et need naised on olnud nii vägevad, et on ületanud surma, /.../ et nad on ellu toonud järgmise elu, kes sünnitab elu, et nad võivad näidata surmale nagu perset, et vat nii

1 See laul põhineb Eesti Rahvaluule Arhiivi salvestistel RKM, Mgn. II 1099 b < Pärnu raj., Tõstamaa kn., Alu k. (Tõstamaa khk.) – H. ja E. Tampere Kirjandusmuuseumi ekspeditsioonil 1965. a. < Liisu Orik, 93 a., mis on avaldatud Eesti rahvamuusika antoloogias (Eesti rahvamuusika... 2016).

vägevad olime, näed, et surm ei võtnud mult seda elu kandmist ära /.../.
(Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Kahe eri aegadel läbiviidud osalusvaatluse andmete võrdlusel joonistus välja, et ülesehituse ja toimingute järjestuse osas ei ole vahepealse aja vältel pudruriituse struktuuris toimunud praktiliselt mingeid muutusi. Mare Kõiva uurimus kinnitab samuti tõdemust, et riituse käik ja sealsed toimingud on põhiosas alati samad. Nii nagu Thule riituse algselt lõi, viib ta seda läbi ka praegu. Kõik toimingud, mis viidi läbi varasemal riitusel, alates taluõuest hieplatsile minekust kuni sealt lahkumiseni, leidsid aset samas järjestuses nii 2011. aastal kui ka 2019. aastal. Muutunud polnud ka kaasavõtmiseks vajalikud esemed ja riitusele esitatavad nõuded. Ka Thule ise kinnitas, et riituse käigus ei ole aja jooksul muutuseid toimunud.

/.../ ma mõtlen, et see ei ole ajas muutunud, ma isegi ei tahaks seda muuta. /.../ mingeid laule me seal ju vahetame, see sõltub nagu lauljast, kes laulab või siis ka meeleolust, mis tekib. Tead, ma vist ei tahaks midagi muuta, see on kuidagi nii mõnusalt paigas. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Tegemist on seega u 15 aasta jooksul väljakujunenud ja kinnistunud riitusega, milles on oluline tegevuste õige järjestus ja millest võrdlemisi rangelt ka kinni peetakse.

4. NAISTE PUDRURIITUS MAAUSU JA UUE VAIMSUSE VAHEL

4.1. Naiste rituaali taasloomine ja muutumine

Eestis kadus kalendritähtpäevadega seotud naistepidude traditsioon möödunud sajandil, see toimus järkjärgult erinevais paigus eri aegadel. Erandiks võib nimetada Setomaad, kus vana naistepidude traditsiooni järgitakse ka praegu. Kui 2000. aastate alguses Eestis naistepeod uuesti kultuurinähtusena esile kerkisid ja neid hakati taas mitmel pool läbi viima, oli nende loomisel üheks tõekejõuks soov uuesti elustada kunagi eksisteerinud naistepidude traditsioon. Tänapäevaseid naiste pudruriituseid hakkas esimesena korraldama 2003. aastal maausuline skulptor Elo Liiv, kes sidus need pööripäevadega. Esmalt toimusid need tema kodus Saaremaal, hiljem viis ta neid läbi ka mujal Eestis. Praegu ta selliseid pudruriituseid, kuhu inimesed kogunevad kokku üle terve Eesti, enam läbi ei vii. Põhjuseks on tema enda ja riitusel osalenud naiste arvamus, mille kohaselt saaks riituseid märksa paremini läbi viia oma kodus ja koos oma kogukonnaga. (Jaaniku juurte juurde 2009)

Ajavahemikus 2004–2005 osales Thule Lee mitmel korral Elo Liivi poolt läbi viidud riitustel. Oma toonastest mõtetest ja riitusel osalemise ajenditest rääkis ta järgmist:

Vist see asi vilksatas kusagilt netist või mingist lehest läbi, et Elo teeb naiste rituaale, neid pudru rituaale, pööripäevad olid ju ammu teada, sest Vigala Sass tegi aga mind huvitas just see kuidas naised, kui väe kandjad või elu andjad saavad teha rituaali, traditsioonilist, mis on Eestis noh, nagu olnud ja kuidas nad saavad seda väge siis oma perele ja maailmale laiali kanda. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Üheks põhjuseks, miks Thule Lee hakkas Leesojal naiste pudruriituseid korraldama, oli tema sõnul soov kohalikus kogukonnas taas ellu äratada naiste kooskäimise tava:

Tegelikult vanasti oli igas kogukonnas oma tegija või oma kandi naised käisid koos, /.../ siis ma mõtlesin, et miks mitte, meil on ju inimesed, kes tahavad tulla

ja meil on see hiis olemas, et tuli lihtsalt leida see naiste pudruplatsi koht.
(Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Hakates Leesojal pudruriituseid korraldama, järgis Thule Elo Liivi poolt loodud riituse esialgset struktuuri, võttes sealt üle praktikad ja objektid, mis sobisid tema tõlgenduste ja arusaamadega, viies samaaegselt, vastavalt oma uskumustele, läbi ka mitmeid muudatusi. Loomeprotsessi käigus tehtud valikute tulemusena on ta nüüdseks välja kujundanud just sellise rituaali, nagu ta seda ise on soovinud. Küsimusele, milles peamised muudatused seisnesid, vastas ta, et ta muutis eelkõige laulude sisu ja loodusemadele seotavate lintide värvisümbolikat. Laulude kohta ütles Thule järgmist:

Vaata, mulle hakkas silma, et kui nemad [maausulised] laulsid, /.../ et nad laulsid kõiksuguseid regilaule, aga ma tundsin, et mul on vastu[meelne] laulda hädast või viletsusest või mingisugusest naised väetikesed või noh ... ja sellepeale ma olen kirjutanud ka seal oma lehel, et teeme niimodi, et laulame ainult väest või nagu rõõmust ja küllusest, et see, mida sa nagu laulad see loob ja see on väga äge. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Oma varasemas intervjuus on Thule rääkinud, et kui oluline on tema jaoks see, et saadaks õigesti aru lauldava laulu sõnadest (vt ka Kõiva 2014: 149) ja mispärast ta tegi ümber kõik riitusel lauldavate laulude tekstid:

Elo tegi riitust setu keeles, mina eesti keeles. Mina tahan teha eesti keeles, sest siis saavad kõik sellest aru. Näiteks Elo riitusel lauldi sõnad 'suurma putru kiitma', mina sain sellest aru, et 'surma putru', tegelikult tähendab 'suurma' tangusid ja 'kiitma' on hoopis keetma. Aga häälestus oli juba vale. Seega on keelest arusaamine tähtis. (Intervjuu Thule Leega 24.01.2012)

Thule muutis ka osade loodusemadele seotavate lintide värve ja lisaks nendele pöördutakse pudruriitusel lauluga ka hiieplatsil kasvava Kuusemamma poole:

Leesoja platsil on lisaks Kuusemammale laulmine. Lindid on mul osad Elost erinevad, olen osad ise pannud. Nemad [maausulised] kartsid musta, mina pean seda mulla värviks, tema ei toonud surma mõistet riituseplatsile, kuid mina pean

seda õigeks, kuna osad emad on ju läinud ja mullaks saanud. (Intervjuu Thule Leega 24.01.2012)

Thule poolt läbi viidavast naisterituaalist ei saa rääkida kui ajalooliste naistepidude katkenud traditsiooni algsel kujul taastamisest ja selle toomisest sellisel kujul minevikust tänapäeva. Leesoja naiste pudruriitust võib vaadelda pigem ajalooliste naistepidude traditsiooni kui minevikus asetleidnud nähtuse sümboolse konstruktsioonina, mis on taasloodud olevikus ning mida on kohandatud ja paindlikult tõlgendatud vastavalt käesolevale hetkele ja sellest lähtuvatele vajadustele (Handler, Linnekin 1984: 286–287). Tegemist on naistepidude traditsiooni kui kultuurinähtuse uue esiletõusuga ajas muutunud kujul.

Ajalooliste naistepidudega võrreldes puudub Leesoja naiste pudruriitusel siiski laiem sotsiaalne kandepind, üritusest võtab osa võrdlemisi kitsas, asjast huvitatud ja samu veendumusi jagav inimgrupp. Vastupidiselt ajaloolistele naistepidudele, mille käigus osalejad kogunesid sotsiaalseks suhtluseks just tihedamini asustatud kohtadesse, toimub Leesoja naiste pudruriitus alati ühes ja samas, muust inimasustusest võrdlemisi eraldatud paigas. Ajaloolised naistepeod olid loomulik osa kogukonna elust, kuid Leesoja pudruriitusel osalevad valdavalt vaid need inimesed, kelle maailmavaate ja tõekspidamistega see on kooskõlas. Leesoja naiste pudruriitus oli Thule Lee poolt kavandatud algselt kohalikku kogukonda silmas pidades ja sellest olid oodatud osa võtma eeskätt just kohalikud naised. Aastal 2011 oli kohalikke inimesi ja mujalt Eestist kohale saabunuid enamvähem võrdselt, viimasel osalusvaatlusel ilmnis, et riitusel osalejateks olid vaid väljastpoolt kohalikku kogukonda kohale tulnud inimesed ja naiste pudruriitus on muutunud aja jooksul kogukonna üritusest ühte kindlat inimeste gruppi ühendavaks rituaaliks.

4.2. Osalejate suhestumine Leesoja naiste pudruriitusega

Küsimusele, mida riitus nende jaoks tähendab ja miks nad seal osalevad, andsid osalejad mitmeid vastuseid. Riitust nähti kui võimalust eneserefleksiooniks ja väljumiseks ajutiselt igapäevaelust. Peeti oluliseks sealt saadavat kogemust. Kõik küsitletud rääkisid oma soovist riitustel käia, nimetades seda sisemiseks vajaduseks või tundeks. Riitust nähti ka kui üht osa oma enesearengus.

.../ seal käies, tuleb jälle see tunne, mis on minu jaoks tegelikult oluline, see on nagu iseendasse vaatamine, oled iseenda mõtetega .../ lähen siis kui sisemine tunne tuleb, alguses käisin märksa tihemini, vahel ei käi ma terve aasta, see peab selline tunne tulema, sisemine vajadus, see annab rahu, tasakaalu, kõik see mets, hiies käimine, oled looduses .../. (Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Ma lähen sinna siis kui ma tunnen, et ma tahan minna. Ma ei teagi miks ma riitustel käin, ma ei oska seda sulle öelda, ma olen mõelnud selle üle, tegelikult ei ole vaja riitustel käia, kõik on siin [endas] .../. Varasemalt käisin, ma järjest kõikidel riitustel, sel ajal ma aitasin ka Thulet, oli nagu vastutus, .../ see riitustel käimine on nagu osa pikemast teekonnast. (Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

Ma ei tea, mulle lihtsalt nii meeldib seal [Leesojal] käia, viimane kord oli, et ma üldse ei tahtnud sealt ära minna .../. Ma tegelikult üldse ei mõtle, et mis see rituaal on või nii... ma lihtsalt käin seal ümber lõkke .../. (Intervjuu Piretiga 03.03.2020)

.../ vahel ma tahan sinna jälle minna, see on kuidagi hea tunne, mis seal on, seal Leesojal just, mulle meeldib seal olla .../ see tähistab nagu mingil moel aja möödumist, käies seal eri aegadel – suvel, talvel, tajud seda kuidagi rohkem .../ see naiste pudrukeetmine ja kogu see rituaal ja mets... ma ei tea, ilmselt seda on ikka mulle vaja vist. (Intervjuu Annega 23.02.2020)

Küsitletuist ei osale keegi pudruriitusel järjepidevalt, vaid seal käiakse aegajalt, kui selleks soov tekib. Enamusel naistel oli põhjusena välja toodud veel soov viibida looduses ja samuti meeldis neile Leesoja talu kui koht, kus olla. Intervjueeritavate jutust tuli ilmsiks ka Thule Lee isik, kui üks oluline põhjus, miks riitusele tahetakse minna.

.../ kui ma alguses Thulest kuulsin, see oli vist „Halloo Kosmos” või... Mõtlesin, et oo, et selline inimene, elab nii looduses, mul tekkis kohe huvi ise näha seda, see seal on nii teistmoodi .../ ta tõmbab enda poole. (Intervjuu Piretiga 03.03.2020)

Mina usun, et Thulel on sellised võimed, ta näeb, tema saab aru mida sul tegelikult vaja on, ta oskab aidata... (Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Küsisid, miks seal käiakse, sinna minnakse Thule pärast, sa oled tulnud sõbra juurde, tema pärast minnakse sinna. (Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

Kaks naist nimetasid ühe põhjusena riitusel osalemiseks ühist tegevust ja huvitavat seltskonda, samas kui ühe jaoks küsitletuist ei omanud see vastupidi, mingit tähtsust.

Niipalju inimesi näeb seal, on kõiksugu huvitavaid jutuajamisi... ega kõigiga ei peagi lähemalt tuttavaks saama. (Intervjuu Piretiga 03.03.2020)

See üheskoos kõigi nende naistega pudrukeetmine ja laulmine, see on nii äge, siis usud tõesti, et selle pudru sisse tuleb eriline vägi. (Intervjuu Annega 23.02.2020)

/.../ eks inimesed kes sinna tee leiavad otsivad ka midagi teistsugust siin elus, mind ei huvitagi see, kes seal käivad, ma ei peagi seal kellegiga eriti suhtlema. (Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Thule, vastuseks küsimusele, mida rituaal tähendab inimestele ja miks seal käiakse, arvas:

Vaata, see tekitab korrapära tunde, et nad tunnevad kutset, et nad peavad minema sinna, et midagi saab korda. /.../ Siis see, teine asi on see, et kuidagi on jäänud hea mälestus, igakord kui me putru teeme, päikene nagu paistab, et hommikul lähevad naised putru keetma, on täitsa nagu mingi naiste asi... /.../ et nad saavad seal panna noa vööle, mida nad muidu nagu ei saa. /.../ naiste pudruletulek tekitab elevust! (IntervjuuThule Leega 15.02.2020)

Vastajate meelest pakkus pudruriitusel osalemine võimalust teha ja kogeda midagi tavapärasest erinevat, viibida looduses ja Leesoja talus, kohtuda teiste inimeste ja ka Thulega. Kõik küsitletud olid käinud riitustel vaheaegadega pikema või lühema aja vältel ning väljendasid oma soovi seda ka edaspidi teha.

4.3. Usuliste tõekspidamiste peegeldumine Leesoja pudruriitusel

Toon allpool näiteid Leesoja pudruriitusega seonduvatest uskumustest ja praktikatest, mis on iseloomulikud nii maausuliste kui ka kalendritähtpäevade tähistamise traditsioonile Eestis laiemalt. Arutlen, kuidas on riitus kantud uue vaimsuse mõtteviisist ja missugused elemendid on üle võetud ajaloolistelt naistepidudelt.

4.3.1. Pühapaigad, jumalused, vaimolendid

Maausuliste pühapaikadeks on hiied ning maausule on iseloomulik usk looduse hingestatusse ja selle pühaks pidamine. Hiis on maausu tõekspidamiste kohaselt traditsiooniliselt pühaks peetud looduslik maa-ala, millega seostub usuline tegevus nagu palvetamine, ohverdamine ja ravimine. Thule Lee poolt läbi viidavad pudruriitused toimuvad Leesoja hiies, mis on rajatud tema enda poolt nii ravi- kui ka pööripäevariituste tarbeks. Maausuliste eestkõneleja Ahto Kaasiku sõnul ei ole Leesojal tegemist pärimusliku hiiega (Kõiva 2014: 152). Maausulised viivad oma riituseid läbi ennekõike ajaloolistes looduslikes pühapaikades, kuid kuna Thule poolt loodud Leesoja hiis ei kuulu ajalooliste pühapaikade hulka, ei saa seda maausu tõekspidamiste kohaselt ka „päris“ hiieks pidada.

Oma hiiega seonduvad mõtted toob Thule välja järgmiselt:

Hiis on minu jaoks nagu püha paik, kuhu ma lähen ühest küljest nagu vaikusesse aga teisest küljest nagu kuulama, mida maailm mulle räägib. Ma ei lähe ise ka niisama hiide, et lähen käin korra hiiest läbi, et kui ma hiide lähen siis ma lähen ikka mingi asja pärast. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Hiis on tema sõnul hingestatud ja elav paik, mis omandab pühapaiga tähenduse just tänu kõigele seal toimuvale, seal käivatele inimestele ja läbiviidavatele rituaalidele:

./.../ see tegu, mis hakkas seal hiies toimima rituaalide näol, kui inimesed hakkasid käima, kui hakkasid need lintide panemised, ./.../ sa tunned, et seal kogu aeg midagi toimib, et seal kogu aeg keegi vaatab või on valvel. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Vestluses osalejatega ilmnesid mõneti vastakad suhtumised Leesoja hiide aga ka hiitesse kui pühapaikadesse üldse. Mõistega püha seostasid hiit kõik vastanud pisut erinevalt.

See [Leesoja hiis] on püha, hea tunne on sinna minna, hoopis teistmoodi kui tavalisse metsa. (Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Hiis on väepaik, seal on nii palju toimunud, see kõik jätab sinna jälje ./.../. Ei ole õige, et ainult need vanad ajaloolised hiied on päris hiied, tegelikult ju seal ei käida enam, niisama ainult minnakse vaatama, ekskursioonile minnakse, nendes ei toimu ju tegelikult enam mitte midagi. ./.../ Hiit peab hoidma, seal peab käima, see mis seal toimub, kõik see teeb selle pühaks, muudab erinevaks, see ei loe, kui vana see hiis on. (Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

Ma ei ole hiitega üldse eriti kokku puutunud...minu jaoks on see [Leesoja hiis] lihtsalt koht, kus ta [Thule] oma asju teeb, ./.../ need vanad hiied on nagu minu meelest pühad... (Intervjuu Piretiga 03.03.2020)

Vastustest on näha, et üldiselt mõisteti hiisi pühapaikadena, kuid kahe vastaja arvamused lahkesid diametraalselt ajalooliste hiite ja Leesoja hiie osas.

Oma olemuselt on maasusk polüteistlik, kõige tähtsamaks jumaluseks on maausuliste tõekspidamiste järgi Maaema, kellest kogu ülejäänud loodus on välja kasvanud. Kuid jumalusena võib näha kõiki loodusnähtusi nagu tuld, vett, tuult jne. Oluline on hoida sidet ka oma lahkunud lähedastega, kes naasevad meid külastama teatud aegadel. (Altnurme 2012: 55–56) Riitusel kutsuti abiks putru keetma erinevate loodusnähtustega seonduvaid loodushaldjaid ja samuti pöörduti lahkunud esiemade poole. Nimetatakse veel ka Taara ema, kelle nimetus ei viita otseselt ühelegi loodusnähtusele, pigem võimaldab see paralleeli tõmmata maausuliste jumalusega Taar, kes ei seostu ühegi konkreetse valdkonnaga ja mida on lahti mõtestatud kui kehatut,

ilma kujuta kõikjalolevat ülimat jõudu (Västriik 2015: 141). Tänu loodusemade abile usutakse pudru sisse enam väge tulevat, mis putru süües kandub edasi riitusel osalenud naistele ja nende pereliikmetele. Rituaalseks söögiks oli puder ka „Tõleti” korraldatud neljapäevastel pudruõhtutel (Västriik 1996: 91). Küsimuse peale, kuidas ta loodusemasid, kellele rituaali käigus lauldakse, ohvriande viiakse ja keda pudruteole appi kutsutakse, mõtestab ning kellena või millena neid tunnetab, avas Thule nende olemust järgmiselt:

Need ongi stiihiad, /.../ igal emal oli siis oma ilmakaar, /.../ et kõikide esiema on Taara, et see on alati idas ja ida on see koht, kust tõuseb alati päike, et kus on nagu sünd või... ja lääs on siis see teine pool, kus on surm, kuhu me näitame perset, /.../ noh, et Maaema on olemas stiihiana, Tuleema on olemas, Veteema on olemas ja Tuulteema on olemas aga teised emad on siis kombinatsioonid seal vahel /.../. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Lisaks loodusnähtusi kehastavatele loodusemadele on ka Thule poolt välja mõeldud või tunnetatud vaimolendeid, kes on seotud hiieplatsil asuvate konkreetsete objektidega.

Selle lõkkeplatsi Lee-emme, selle ma mõtlesin ise, ma ei mäleta, kas see Elol oli või ei old, /.../ ja see Kuusemamma, selle ma mõtlesin ise, /.../ tekkis tunne, et vat on miski valvur, mis on siin platsil, /.../ et see mamma või, et see Kuusemamma on minu jaoks tead, sihuke kõige vanem mutt seal, niiöelda elus muttidest, vaatab, et noh nii, mis on, mis toimub /.../. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Osalejate puhul ilmnes, et nemad mõistsid loodusemasid mitmeti, neid käsitleti nii vaimolenditena, aga ka kui erinevaid loodusnähtuseid.

Ma ei võta neid päris nii sõnasõnalt, need on egregorid,² loodusstiihiad, nimest saad ju ise aru. (Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

² Egregori mõiste on pärit uue vaimsuse keskkonnast ja selle all mõistetakse “mõttevormi” või “grupimeelt” kui inimrühma mõtetest koosnevat iseseisvat entiteeti, mis omakorda antud inimrühma samaaegselt mõjutab. (Soosaar 2017)

Mina usun, /.../ hiies käies ma tunnen, et need loodusvaimud on seal olemas ja et [on] kontakt esivanematega, usun, et see nähtamatu maailm meist väljaspool eksisteerib. (Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Ei oskagi öelda, mingeid vaime ma seal küll ei tunne... Tuuleema see on tuul ja... muud ma küll ei arva... (Intervjuu Piretiga 03.03.2020)

Üheks riitusel praktiseeritud maausuga seonduvaks toiminguks oli ka andide (munad, leib, kaevuvesi, lindid) viimine ja valminud pudrust esimese osa loodusemadele ohverdamine. Eesti rahvakalendris olid mitmed ohverdamised seotud aastaringi olulisemate hetkedega. Veel 20. sajandi alguses kuulus ohverdamine näiteks jüripäeva ja mihkripäeva tavade hulka, millega tähistati suveperioodi algust ja lõppu (Hiiemäe 2012: 27).

4.3.2. Kaitsemaagilised toimingud

Tuli on eesti rahvausundis tõhusaks vahendiks pimeduse vallast pärinevate olendite ja mõjude peletamiseks, tulede süütamine ja põlemas hoidmine on kuulunud nii aastatsükli kui ka eluringiga seotud kriitiliste perioodide juurde. Samuti on tuntud Eestis suitsutamist kui halva mõjude ennetamise ja peatamise viisi ning kaitsemaagilistel eesmärkidel suitsutati nii ruume, tööriistu kui ka kariloomi ja inimesi. (Hiiemäe 2012: 29, 107) Eesti rahvakalendrist on tuntud jürituli, kuid kõige enam just jaanituli, mida algselt on seostanud päikesepüha ja kultusega paljude erinevate rahvaste kombestik (Jaanipäev – 24. juuni). Tuletegemine ja tõrjemaagiline suitsutamine kaasneb eeskätt suvise pööripäevaga, tagamaks järgneva aastaks tervist ja küllust. Suitsutamisega usutakse ennast ja oma ümbrust puhastavat ja eemale tõrjuvat võimalikku kurja ja sama eesmärk oli ka Leesoja pudruriituse käigus toimunud inimeste ja esemete suitsutamisel enne hiide sisenemist. Tule osatähtsus maausuliste suvise pööripäeva kombestik on määrav, sest sellest sõltub inimese edasine hea käekäik. Kogu Leesoja pudruriituse toimumise ajal oli selle keskmes tulease koos põleva lõkkega, millega suhestuti kui vaimolendiga. Tuli on, sõltumata aastaajast, lahutamatuks osaks kõikide pudruriituste juures, seda ka puhtpraktilistel põhjustel – ilma selleta ei saakski putru keeta. Maausulistele omase tuletegemise tavaga suvisel pööripäeval on seos olemas, aga üldisemalt võib tuletegemist antud juhul käsitleda kui rahvapärimest

inspireeritud praktikat, mida on rakendatud kõikidel pööripäevadel toimuvate pudruriituste kombestiku osana.

Kaitsemaagiana, selleks et peletada eemale kurja, praktiseeriti riitusel ka loitsimist, käteplaksutamist, noaga löömist ja huikamist. Loitsu näol on rahvapärimeses tegemist võimsa vahendiga, mida on kasutatud nii enda kaitsmiseks aga ka teiste kahjustamiseks. Nii loitsude aga ka rituaalse lärmi abil sooviti vaenulikke olendeid endast eemal hoida, mistõttu mitmete aastaringi oluliste hetkedega käis kaasas loitsimine ja ennetava lärmi tegemine (Hiemäe 2012: 42, 50). Tõrjemaagilise taiana võib käsitleda ka riituse lõpus toimunud surmale tagumikunäitamist (vt eespool lk 21–22).

4.3.3. Maausu ja uue vaimuse seosed

Naiste pudruriitus oli algselt loodud kui maausu naisterituaal. Thule Lee, hakates pudruriituseid Leesojal korraldama, säilitas neis maausuliste poolt loodud algse riituse struktuuri ja ka tema poolt tehtud mitmed muudatused sobitusid maausuliste maailmapildiga. Praegu rituaali käigus läbi viidavad praktikad pärinevad Elo Liivi loodud naiste pudruriitusest, need on kooskõlas maausu tõekspidamistega ja peegeldavad maausule omaseid uskumusi.

Vestluse käigus viitas Thule mitmel korral Vigala Sassile, Elo Liivi elukaaslasele, nüüdseks lahkunud ravitsejale ja šamaanile, kes asutas koos Elo Liiviga ka Maausuliste Saarepealse Koja. Thule tõi mitmeid näiteid tema tegevusest ja arusaamadest, millest ta on nii naiste pudruriituse korraldamisel aga ka laiemalt kogu oma tegevuses inspiratsiooni ammutanud.

Eks need [loodusemad] ongi, need on palju sellest Sassi raamatust ka tulnud selle traditsiooni järgi, et igal emal oli seal oma ilmakaar /.../ või siis see, et igale emale linnid, Sassil on ka erinevad ju /.../. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

/.../ et [naiste] teatud järjestused pandi, et kõige ees see kõige vanem ja kõige rohkem tütreid sünnitanud /.../ Ma mäletan kuidas Vigala Sass ütles, et kui naisel ei ole tütart, siis ta ei ole suureks saanud, siis ta jääbki tüdrukuks. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Seoses Leesoja hiie loomisega rääkis ta ka oma esialgsest kavatsusest järgida Vigala Sassi eeskuju selle kujundamisel.

./.../ tekkis tunne mingil hetkel, et paneks sellised puuslikud, no nagu on Vigala Sassil, no et ilmakaared, asjad ja... hakkasime ka natukene tegema aga kuidagi üldse hiis oli nagu, et sa võid ju seda teha aga seda ei ole vaja ./.../ aga tegelikult mul ei ole üldse kahju, et seal ei ole miskit. (Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)

Ülaltoodu põhjal võib väita, et Leesoja naiste pudruriitusel järgitakse kuni tänaseni maausule omaseid uskumusi ja praktikaid.

Vaadeldes Thule Lee tegevust tervikuna, siis on ilmne, et see on kantud pigem uuele vaimsusele kui maausule omasest ideestikust ning seetõttu ei saa ka Leesoja pudruriitust käsitleda üheselt kui ainult maausu traditsioonist lähtuvat toimingut. Ühelt poolt, olles küll maausu keskkonnast alguse saanud ja kätkedes endas sellele iseloomulikke uskumusi ja praktikaid, jäävad teisalt rituaali käigus kõlama ka uue vaimsuse ideoloogiaga seonduvad tõekspidamised, millest üheks peamiseks on uuele vaimsusele omane enesearengu idee. Riitusel osalemisel saadud kogemus loob Thule sõnul võimaluse eneses peituva naiseliku väe teadvustamiseks, kasvatamiseks ja maailmale edasiandmiseks. Läbivaks teemaks on ka uuele vaimsusele iseloomulik arusaam looduslähedasest eluviisist, milles kõik loomulik, looduslik, naiselikkuse ja emalikkusega seonduv on hinnatud.

Maausuga ei seostanud ennast ka ükski küsitletud osaleja, vaid saadud vastuste põhjal võis järeldada, et tegemist oli pigem uue vaimsuse keskkonnas tegutsevate inimestega. Praktikatest, mida küsitletud järgisid, nimetati joogat, erinevaid hingamisteraapiaid, kristalliteraapiat, helirännakuid, üks osalejatest täiendas ennast uue vaimsuse õpetajate loenguid YouToube'is kuulates. Üks küsitletu ei olnud endale veel meelepärast tegevust leidnud, mis talle sobiks, kuid ta soovis seda ja lubas otsinguid jätkata. Huvitatud oldi ka alternatiivmeditsiinist ja üks osaleja järgis vegan eluviisi. Neljast kolm vastanut olid rohkem kui üks kord osalenud Thule poolt korraldatud erinevates laagrites ja ka muudel üritustel. Maailmas enamlevinud religioonidest ei järginud intervjueeritavad oma sõnul mitte ühtegi ning sellisesse võimalusse suhtusid

nad ka võrdlemisi tõrjuvalt. Kõigi vastanute jaoks oli loodusel nende elus ülitähtis koht ja kaks neist nimetasid loodust ka kui oma religiooni.

Mina ei järgi ühtegi religiooni, see nagu ei ole minu jaoks, ma ei saa sellega kontakti, minu religioon on loodus, mul on mõned puud, kellega ma suhtlen, kui tunnen, et tahan nende juurde minna, kõige parem on minu jaoks keset sügavat, pimedat metsa, mida inimesed tavaliselt just kardavad, mulle just meeldib see.
(Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

/.../ minu jaoks on usk loodus, mina käin metsas... mina käin, istun seal oma mändide all, juurte peal ja kallistan seal oma mände ja kogu lugu /.../.
(Intervjuu Heliga 16.01.2020)

Saadud vastuste põhjal võib tõdeda, et küsitatud osalejad paigutuvad oma vaadetelt päris kindlalt uue vaimsuse maastikule. Kõigi nelja näol on tegemist nõ otsijatega (vt Altnurme 2013: 28), kes on orienteeritud iseenda vaimsele kasvule ja enesearengule, mille poole püüeldakse läbi erinevate praktikate saadud vaimsete aga ka füüsiliste kogemuste.

Võrdluseks toon välja, et sarnased teemad kerkisid esile ka 2011. aasta riitusel osalejatega läbiviidud vestluse käigus. Riituses nähti ka toona üht võimalust väljumiseks igapäevaelust, viibimiseks looduses ja suhtlemiseks meeldivate inimestega. Erinevalt varasemast, ei nimetanud ükski intervjuueritav 2020. aasta vestlustes naiste pudruriitust kui üritust, mille läbi selles osalejad ennast väärtustavad naise ja emana, rõhk oli seekord pigem millegi erineva kogemisel ja eneserefleksioonil.

Thule Lee näol on tegemist uue vaimsuse ideestikku kandva ravitseja ja õpetajaga, kes ise loob ja töötab välja oma praktikad ja rituaalid ning seega on üsna ilmne, et ainuüksi maasuga ei saa seostada ka Leesoja naiste pudruriitust.

4.3.4. Ajalooliste naistepidude tavade kohandamine

Nii maausulised kui ka Thule Lee lähtusid naiste pudruriitust luues ajalooliste naistepidude traditsioonist. Leesoja naisterituaali kombestikku põimuvad erinevad usulised tõekspidamised ning nende seas on märgatav, et teatud osa rituaali praktikatest ja uskumustest on üle võetud ajaloolistelt naistepidudelt. Riituse käigus järgitakse

mitmeid traditsioonilistelt naistepidudelt pärinevaid tavasid, mida on protsessi käigus vastavalt oludele paindlikult kohandatud ja ka muudetud.

Toimudes igal pööripäevajärgsel pühapäeval, on Leesoja naiste pudruriitus, nagu ajaloolised naistepeodki, seotud kalendritähtpäevadega, millega tähistatakse liikumist ühest ajast teise. Ajaloolised naistepeod leidsid aset siiski vaid aasta esimesel poolel kevadtalvisel ja kevadisel ajal ning neid peeti mitte ainult pööripäevadel vaid ka muudel tähtpäevadel.

Leesoja pudruriitust iseloomustab võrdlemisi range soopõhisus, selles saavad osaleda reeglina vaid naised. Mehed võivad seal osaleda vaid teatud tingimustel. Mehi ei võetud oma seltskonda ka ajaloolistel naistepidudel, samas nende kohalviibimist ka täielikult ei välistatud. Kui ajalooliste naistepidudude kohta on teada, et nendel kehtis eristus abielunaste ja neidude vahel ning pidudele kutsuti osalema vaid abielunaisi, siis Leesoja pudruriitusest võivad osa võtta ka vallalised tüdrukud ja lapsed (ka kuni 7 aastased poisid), kes on oma emadega kaasas. Samas järgitakse seal teatud hierarhilisust naiste järjestuses, mis tekib vastavalt vanusele ning laste soole ja arvule.

Rituaalseks söögiks ja joogiks Leesoja riitusel on puder ja punane viin. Pudrud, eeskätt tangupuder, oli eesti talurahva kõige igapäevasem söök kuni 19. sajandi lõpuni (Troska 1998: 351). Eesti rahvakalendri tähtpäevade tähistamisel on odratangu- või odrajahupudrul olnud ka ajaloolistel naistepidudel rituaalse söögi roll, seda nimelt 2. veebruaril tähistataval küünlapäeval, mida piirkonniti on nimetatud pudrupäevaks. Samuti oli naistepidudel üheks märgiliseks tegevuseks naistepuna joomine ning nagu toona, tagab see ka Leesoja pudruriitusel uskumuse kohaselt joojale rõõmsa meelega, hea tervise ja kena välimuse.

*/.../ see naiste punane viin ajabki naised noh sihukeseks lõbusaks või julgeks.
(Intervjuu Thule Leega 15.02.2020)*

Riietuse osas kehtivad Leesoja pudruriitusel osalejatele kindlad reeglid – peab kandma seelikut, pearätikut ja vältima tänapäevast linnalikku riietust. Ühelt poolt peegeldab pudruriitusel kantav riietus selle kandja isiklikku maitset, teisalt jälgendatakse riietumisstiili, mis oli omane ülemöödunud sajandi maarahvale. Rääkides riietusest ütles Tiina, et pudruriitus on selline koht, kus naised saavad rakendada oma loovust, kandes just sellist riietust ja ehteid, nagu nad tahavad ja mida nad muidu igapäevaselt teha ei saaks.

Vat just sinna ma panen selga oma kõige ilusamate tikanditega rahvariided ja oma ehted. Inimesed on seal alati nii ilusasti riides, kuidas nad on valinud just need riided ja ehted ja need kokku sobitanud, ei pea olema alati klassikalised rahvariided, igäüks on nii nagu ta end hästi tunneb. (Intervjuu Tiinaga 12.02.2020)

Sarnaselt ajaloolistele naistepidudele viidi ka Leesoja pudruriitusel läbi mitmeid loitse ja maagilise varjundiga toiminguid. Tänapäeval on võrreldes varasemaga loitsude usundiline taust ja kandepind ning samuti veendumus sõnamaagilise teksti toimimisse sageli erinev, mistõttu loitsimissituatsiooni iseloomusab pigem poolmängulisus kui tõsikindel veendumus (vrd Kõiva 1995: 176).

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös olen käsitlenud Eestis toimunud ajalooliste naistepidude traditsiooni taasloomist ja sümboolset tõlgendamist Leesoja hiie naiste pudruriituse näitel. Olen seda tehes lähtunud traditsiooni mõiste sotsiaal-konstruktivistlikust käsitlusest, mille kohaselt traditsiooni ei mõisteta kui minevikust tänapäeva kanduvat tavade, uskumuste ja nähtuste muutumatut kogumit, vaid seda käsitletakse kui sotsiaalset nähtust, mille raames tõlendatakse minevikusündmuseid käesoleval hetkel, neid taasluues ja -leiutades.

Urimus tugineb kahelt osalusvaatluselt saadud andmetele, intervjuudele riituse läbiviija Thule Leega ja nelja pudruriitusel osalejatega ning märkmetele 2011. aastal toimunud riitusejärgsest vestlusest. Töö eesmärgiks oli välja selgitada erinevate usuliste tõekspidamiste peegeldusi Leesoja pudruriitusel ja sellel osalenute suhestumine riitusega. Töös annan ka lühiülevaate kahe Eestis levinud uususundilise subkultuuri, uue vaimsuse ja maausu tekkeloost, tunnuslikest aspektidest ning toon näiteid mõlemale subkultuurile omasest pööripäevakombestikust.

Kahelt osalusvaatluselt saadud tulemusi omavahel võrreldes selgus, et naiste pudruriitus on u 8 aasta jooksul püsinud oma struktuurilt üldiselt muutumatuna, kõik tegevused viidi läbi sarnaselt mõlemal korral, teatud erinevused ilmnesisid vaid lauldavates lauludes, mis omakorda sõltusid laulude esitajaist. Ka riituse korraldaja Thule Lee väitis, et riitus ei ole aja jooksul muutunud ja et ta seda muuta ei sooviksi. Muutused on ilmnenu siiski riitusel osalejate koosseisus, sest kui 2011. aastal osalenute seas olid pooled kohalikud naised, siis 2019. aastal olid osalejad kõik kaugemalt Eestist saabunud.

Leesoja hiies hakkas Thule Lee naiste pudruriituseid korraldama alates 2005. aasta sügisest. Varasemalt oli ta mõned korrad osalenud maausuliste naiste pudruriitusel, mida Eesti erinevates paikades alates 2003. aastast viis läbi maausuline skulptor Elo Liiv. Üheks ajendiks, miks Thule Leesojal hakkas naiste pudruriituseid läbi viima, oli soov luua oma kogukonda ühendav pööripäevadega seotud naisterituaal ning selle loomisel sai ta inspiratsiooni ka ajalooliste naistepidude traditsioonist Eestis. Thule säilitas paljuski Elo Liivi poolt loodud rituaali struktuuri, kuid ühtlasi viis ta sisse ka mitmeid muudatusi, vastavalt oma nägemusele ja tunnetusele.

Leesoja naiste pudruriituses läbiviidavates toimingutes ja uskumustes kajastuvad valdavalt maausule aga ka laiemalt Eesti rahvakalendritähtpäevadele omased

tõekspidamised. Viiakse läbi erinevaid maagilisi toiminguid, ohverdatakse vaimolenditele, olulised on nii tuletegemine ja rituaalne suitsuga puhastamine, kesksel kohal on rituaalse söögina kruubipuder ja joogina naiste punane viin. Kogu tegevus toimub looduslikus pühapaigas, kuid tegemist ei ole ajaloolise hiiekohaga, millistes viivad oma riituseid läbi maausulised, vaid Thule Lee enda loodud pühakohaga.

Samas leidub mitmeid aspekte, milles ilmnevad Leesoja pudruriituse seosed uue vaimsuse keskkonnaga. Kõige ilmekamalt kajastub see osalejate intervjuudes. Ükski küsitletud osaleja ei seostanud ennast maausuliste subkultuuriga, vaid nad paigutasid oma tõekspidamistelt väga selgelt uue vaimsuse keskkonda. Osalejate jaoks oli oluline Leesoja naiste pudruriitusest saadud kogemus kui üks osa oma isiklikus arengus. Ka Thule Lee tegevus tervikuna lähtub pigem uuele vaimsusele omasest mõttemaailmast kui maausust ning ta on sobitanud Leesoja naiste pudruriituse uue vaimsuse konteksti.

Ajaloolistest naistepidudest on Leesoja naiste pudruriitusel üle võetud mitmeid elemente, mida on siis vastavalt vajadusele teisendatud. Nagu ajaloolised naistepeod, on ka Leesoja pudruriitus seostatav kalendritähtpäevadega ja on võrdlemisi rangelt soopõhine. Tangupuder ja punane viin olid rituaalseks söögiks ja joogiks ajaloolistel naistepidudel ning on seda ka Leesoja naiste pudruriitusel. Ka pudruriitusel osalejate riietumisstiil väljendab soovi järgida ülemöödunud sajandile omast riietust, erinedes igapäevasest.

Leesoja naiste pudruriituse näol ei ole tegemist siiski ajalooliste naistepidude taastamisega nende esialgsel kujul, vaid minevikunähtuse rekonstruktsiooniga, selle uue esiletõusuga muutunud viisil. Kui minevikus olid ajaloolised naistepeod kogukonnas loomulikuks praktikaks ja üheks osaks inimeste rituaalikätumisest, siis Leesoja pudruriitusel osaleb võrdlemisi kitsas rühm inimesi, kelle tõekspidamistega see kokku sobib ja praeguseks on see kujunenud pigem kindla huvigrupi kui kohaliku kogukonna ürituseks.

SUMMARY

Women porridge rite in Leesoja holy grove as a symbolic construction of the tradition of historical women's feasts in context of new age and native faith

In this BA thesis, I have discussed the recreation and symbolic interpretation of the tradition of historical women's feasts in Estonia on the example of the women's porridge rite established by healer Thule Lee in Leesoja holy grove, situated in Varbla parish, Pärnu County.

Women's feasts on certain calendar festivals were a fairly common practice in many parts of Estonia in the 19th century, ceased at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century due to changes in social and economic conditions.

In this study, I have followed socio-constructivist approach to the concept of tradition according to which tradition is not understood as an immutable set of practices, beliefs and phenomena transferred from the past to the present, but as a social phenomenon interpreting past events by recreating and reinventing them in the present.

Main focus of this study was:

- 1) What characteristics of traditional of women's feasts reflected in Leesoja women's porridge rite?
- 2) What religious practices are characteristic of the Leesoja women's porridge rite? How are they reflected in the activities and beliefs associated with the rite?
- 3) What is the significance of the rituals for the participants? How do the participants understand the women's porridge rite? To what extent they associate themselves with different religious practices.

The empirical material of research consists of data from two participatory observations, which took place in 2011 and 2020, interviews with Thule Lee and four participations in the rite and field notes from 2011. I also gave a brief overview of the history and characteristics of two new religious subcultures, New Age Spirituality and *Maask* (Earth Belief, or Native Faith), in Estonia and I also described the solstice customs of both subcultures.

One of the reasons, why Thule Lee started to perform women's porridge rites in Leesoja was the desire to restore the tradition of women's feast in the local community.

She had previously participated in some porridge rites of *Maausulised* (Earth believers) women, led by sculptor Elo Liiv. Thule Lee largely retained the structure of the original ritual, but at the same time creatively changing it according to her vision. It is an established ritual that has remained unchanged for 8 years

The actions and beliefs performed in Leesoja women's porridge rite mainly reflect the beliefs characteristic of *Maausk*, but also more broadly of the Estonian folk calendar festivals. For example, various magical activities to ward off evil were performed and sacrifices made to all the Nature Mothers. The ritual meal was groats porridge and drink was red vodka.

But Thule Lee herself is well-known figure in the environment of new spirituality. In her activities she relies rather on the ideology of the new spirituality as the beliefs of *Maausk* and Leesoja women's porridge rite is also adapted to this context. None of the interviewees associated themselves with *Maausk*, but from their worldview they placed very clearly in the subculture of the new spirituality. None of them followed any of the major world religions and their experiences of the Leesoja women's porridge rite was important for their personal development.

Several elements of the rite have been taken from historical women's feasts and modified as necessary. In both case, only women were invited to participate. While the historical women's feasts there was distinction between married women and girls, then in Leesoja porridge rite hierarchical order was formed according to the age of women and gender and number of children. Like historical women's feasts, Leesoja porridge rites are related with Estonian folk calendar festivals, but while the historical women's feasts took place only in the first half on the year, Leesoja porridge rites are associated with solstices and equinoxes. The dress-code of the rite follows the clothing of the Estonian peasantry, typical of the 19th century.

However, the Leesoja women's porridge rite is not a restoration of historical women's feast in their original way, but a reconstruction of a phenomenon of the past, with its new emergence in a changed form and from a local community event, it has become a ritual of a group sharing the same beliefs.

Kirjandus

Altnurme, Lea 2012. Maavalla Koda. – *Uued usulised ja vaimsed ühendused Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 51–58.

Berger, Peter L.; Thomas **Luckmann** 2018. *Tegelikkuse sotsiaalne ülesehitus. Teadmussotsioloogiline uurimus*. Tartu: Ilmamaa.

Breidaks, Arved 2018. *Setod võtavad paastueelsetest päevadest viimast*. – Lõuna-Eesti Postimees, 16.02, nr 20, lk 3. <https://lounapostimees.postimees.ee/4411231/setod-votavad-paastueelsetest-paevadest-viimast> (vaadatud 20.04.2020).

DIY 2020 uusaasta plakatid. <https://et.ihappynewyearwishes.com/1777-diy-new-year-posters.html> (vaadatud 10.04.2020).

Eesti rahvamuusika antoloogia 2016. *Laula!* Liisu Orik, Tõstamaa (1965) <http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/rahvamuusika/ee/055-Laula> (vaadatud 03.05.2020).

Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas BERTA, 2004. <http://www.folklore.ee/Berta/> (vaadatud 10.05.2020).

Grünberg, Erik. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100009245186655> (vaadatud 06.05.2020).

Haloo, Kosmos!: HALOO, KOSMOS! Thule Lee. Naiste vägi – pöörane ja nõiduslik 2015. <http://www.foto.etv.ee/vaata/haloo-kosmos-haloo-kosmos-thule-lee-naiste-vagi-poorane-ja-noiduslik> (vaadatud 17.04.2020).

Handler, Richard; Jocelyn **Linnekin** 1984. Tradition, Genuine or Spurious. – *Journal of American Folklore*, Vol. 97, No. 385. pp. 273–290.

Hobsbawm, Eric J 1995. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jones, Michael Owen 2000. "Tradition" in Identity Discourses and an Individual's Symbolic Construction of Self. – *Western Folklore*, Vol. 59, No. (2), Special Issue: The Meaning of Tradition (Spring, 2000), pp. 115–141.

Hiiemäe, Mall (koost.) 1981. *Eesti rahvakalender II*. Tallinn: Eesti Raamat.

Hiiemäe, Mall (koost.) 1984. *Eesti rahvakalender III*. Tallinn: Eesti Raamat.

Hiiemäe, Mall 2010. Sigivusmaagilistest „kõlvatustest” eesti rahvakalendris. *Pühad ja argised ajad eesti rahvakalendris*. Tallinn: Varrak, lk 211–216.

Hiiemäe, Reet 2012. *Kaitsemaagia eesti rahvausundis*. Tallinn: Kirjastus Pegasus.

- Jaaniku juurte juurde** 2009. <https://www.eloliiv.ee/mina/meediakajastused-ja-intervjuud/32-mina/meediakajastused-ja-intervjuud/11-jaaniku-juurte-juurde> (vaadatud 05.05.2020).
- Jaanipäev – 24. juuni.** <http://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-jaanipaev.php> (vaadatud 10.05.2020).
- Jõulud.** <https://www.maavald.ee/maausk/maarahva-pyhad/joulukuu/515-joulud> (vaadatud 03.05.2020).
- Kaia-Liisa Sisemise Tarkuse Kool** 2019. <https://www.facebook.com/universus.ee/posts/2721118591233820/> (vaadatud 11.04.2020).
- Koppel, Katre** 2015. *Esoteeriline keha ja spirituaalne sünnitus uusvaimsuse miljöös Algallika kogukonna näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool: Filosoofiateaduskond, Kultuuriteaduste ja kunstide instituut, Etnoloogia osakond.
- Kundalini Jooga Eestis.** <https://www.facebook.com/118973784823728/posts/910906525630446/> (vaadatud 11.04.2020).
- Kuutma, Kristin** 2005. Vernacular Religions and the Invention of Identities Behind the Finno-Ugric Wall. – *Temenos: Nordic Journal of Comparative Religion*, nr 41(1), pp. 51–76.
- Kõiva, Mare** 1995. Loitsust riituseni. – *Rahvausund tänapäeval*. Mall Hiimäe ja Mare Kõiva (toim.). Tartu: Eesti Keele Instituut, lk 175–194.
- Kõiva, Mare** 2011. Women’s Holidays and Porridge Rites. – *Yearbook of SIEF Working group on The Ritual Year*, nr 6, pp. 83–106.
- Kõiva, Mare** 2014. Naistepühad ja -riitused – etnilistest kultuuritavadest uusreligioosete rituaalideni. – *Maailm ja multitasking*. Mare Kõiva (koost. ja toim.). Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 133–162. <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/multi/multitasking2.pdf?> (vaadatud 05.05.2020).
- Lätt, Selma** 1970. *Eesti rahvakalender I*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Maagia aastavahetuseks.** <https://kirstitimmer.ee/maagia-aastavahetuseks-2/> (vaadatud 02.03.2020).
- Maausust.** <https://www.maavald.ee/maausk/maausust/maausust> (vaadatud 03.05.2020).
- Mõttemaailm.** <http://leesoja.ee/mottemaailm> (vaadatud 03.05.2020).
- Pöörane PööriÕÕ.** <https://tantsud.humare.ee/25-mis-toimub/toiminud-ueritused/117-poorane-poorioo> (vaadatud 03.05.2020).

Pööripäeva gongide öö. <http://helid.ee/index.php/event/pooripaeva-gongide-oo-4/>
(vaadatud 02.03.2020).

Sarv, Vaike 1992. Paabapraasnik Polovinas. – ERR Arhiiv.

<https://arhiiv.err.ee/vaata/paabapraasnik-polovinas> (vaadatud 05.05.2020).

Seljamaa, Elo-Hanna 2017a. Osalusvaatlus. – *Folkloristlikud välitööd*. Merili Metsvahi (koost.). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 108–125.

Seljamaa, Elo-Hanna 2017b. Uurija suhe uuritavaga. – *Folkloristlikud välitööd*. Merili Metsvahi (koost.). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 225–240.

Soosaar, Ingrid 2017. Egregorid, nende teenimine ja neist vabaks saamine.

<https://manaratas.ee/egregorid-nende-teenimine-ja-neist/> (vaadatud 15.04.2020)

Suured päevad. <https://www.maavald.ee/maausk/maarahva-pyhad/paernakuu/522-suured-paevad-21-2406> (vaadatud 03.05.2020).

Sütelkõndidest. <http://www.tuletee.ee/sytelkond.html> (vaadatud 02.03.2020).

Troska, Gea 1998. Söögid ja joogid. – *Eesti rahvakultuur*. Ants Viires ja Elle Vunder (koost. ja toim.). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 345–367.

Tuul teeb pööripäeval pesa. <https://www.maavald.ee/uudised/uudised/pyhad/4948-pooripaev-syg> (vaadatud 03.05.2020).

Vabadus olla naine. <https://vikerkaaresild.org/et/node/11621/vabadus-olla-naine>
(vaadatud 11.04.2020)

Vakker, Triin 2012. Rahvusliku religiooni konstrueerimise katsed – taarusk. – *Mäetagused*, 50, lk 175 –189.

Västriik, Ergo-Hart 1996. The Heathens in Tartu in 1987–1994: Heritage Protection Club Tõlet. *Contemporary Folklore*. Mare Kõiva (ed.). Tartu: Institute of the Estonian Language & Estonian Museum of Literature, pp. 86–101.

Västriik, Ergo-Hart 2015. In Search of Genuine Religion: The Contemporary Estonian Maausulised Movement and Nationalist Discours. – *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonialist and Nationalist Impulses*. Kathryn Rountree (ed.). New York, Oxford: Berghahn Books, pp. 30–153.

Muud allikad

Intervjuu Annega 23.02.2020 Tallinnas

Intervjuu Heliga 16.01.2020 Tallinnas

Intervjuu Piretiga 03.02.2020 Tartus

Intervjuu Thule Leega 24.01.2012 Tõstamaal

Intervjuu Thule Leega 15.02.2020 Tallinnas

Intervjuu Tiinaga 12.02.2020 Tallinnas

Märkmed vestlusest naiste pudruriitusel osalejatega 26.12.2011

Osalusvaatluse päevik 26.12.2011

Osalusvaatluse päevik 22.12.2019

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carmen Maantoa

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Naiste pudruriitus Leesoja hiies kui ajalooliste naistepidude sümboolne konstruktsioon uue vaimsuse ja maasuse kontekstis,

mille juhendaja on Ergo-Hart Västriik

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Carmen Maantoa

22.05.2020